

Zdravotně sociální pracovník v multidisciplinárním týmu v realizaci programu zacházení

Lucie Bendíková

Bakalářská práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

*** nascannované zadání s. 1 ***

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav zdravotnických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Lucie Bendíková**
Osobní číslo: **H19254**
Studijní program: **B5350 Zdravotně sociální péče**
Studijní obor: **Zdravotně sociální pracovník**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Zdravotně sociální pracovník v multidisciplinárním týmu v realizaci programu zacházení**

Zásady pro vypracování

Rešerše literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek v oblasti penitenciární péče u klientů v odnětí trestu svobody.
Příprava metodiky kvantitativního šetření.
Formulace kritérií pro výběr respondentů.
Realizace šetření technikou dotazníku.
Zpracování, vyhodnocení a interpretace získaných dat.
Prezentace výsledků šetření, jejich shrnutí a návrh doporučení pro praxi.

*** nascannované zadání s. 2 ***

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BIEDERMANOVÁ, E. a M. PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: IKSP, 2011. ISBN 978-80-7338-115-8.

DUNDROVÁ, M., L. KUJEVSKÁ et al. Penitenciární sociální práce před propuštěním odsouzeného na svobodu. *Sociální práce/Sociální práce*, 2012, roč. 12, č. 2, s. 3-15. ISSN 1213-6204.

EASTAUGH, C. *Unconstitutional Solitude*. London: Palgrave Macmillan, 2017. ISBN 978-3-319-61734-3.

HNÍDKOVÁ, I. Sociální práce ve vězeňství. In: *Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky* [online]. Novem. 8, 2012 [cit. 2021-10-21]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/Konference/Konference_2012/Hnidkova_Socialni-prace.pdf

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

RASZKOVÁ, T. a S. HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. RNDr. Jaroslava Pavelková, CSc.**
Ústav zdravotnických věd

Datum zadání bakalářské práce: **22. října 2021**
Termín odevzdání bakalářské práce: **27. května 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

PhDr. Pavla Kudlová, Ph.D.
ředitelka ústavu

Ve Zlíně dne 10. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

*** naskenované Prohlášení str. 2 ***

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výtěžku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výtěžku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je věnována odborné činnosti zdravotně sociálního pracovníka v multidisciplinárním týmu v realizaci programu zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Pozornost je věnována specifickým významu a smysluplnosti jeho činnosti ve věznicích v České republice. Cílem práce je představit důležitou roli zdravotně sociálního pracovníka, jako člena multidisciplinárního týmu, v poskytování penitenciární péče odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody se zřetelem na obsah odborné činnosti poskytované sociální práce a principy dodržování etických hodnot. V teoretické části práce jsou vymezeny pojmy spojené s řešenou problematikou poskytované činnosti zdravotně sociálního pracovníka. Práce se věnuje i přípravě klienta na reintegraci do majoritní společnosti. Výzkumná část práce představuje výsledky kvantitativního výzkumu, s využitím techniky dotazníku, zacílené na subjektivní vnímání poskytované penitenciární péče u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

Klíčová slova: zdravotně sociální pracovník, program zacházení, multidisciplinární tým, penitenciární a postpenitenciární péče

ABSTRACT

The bachelor thesis is devoted to the professional activities of a health and social worker in a multidisciplinary team in the treatment program implementation for the treatment of convicts serving a prison sentence. Attention is paid to the specifics of the importance and meaningfulness of its activities in prisons in the Czech Republic. The aim of the thesis is to present the important role of a health and social worker, as a member of a multidisciplinary team, in providing penitentiary care to convicts serving a prison sentence with regard to the content of professional social work and the principles of ethical values. The theoretical part of the work defines the concepts associated with the issues of the provided activities of a health and social worker. The work also deals with the client's preparation for reintegration into the majority company. The research part of the work presents the results of quantitative research, using the technique of a questionnaire, focused on the subjective perception of the provided penitentiary care for convicts serving a prison sentence.

Keywords: health and social worker, treatment program, multidisciplinary team, penitentiary and post-penitentiary care

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. RNDr. Jaroslavě Pavelkové, CSc., za její pomoc, ochotu a cenné rady, které mi během celého procesu psaní mé bakalářské práce poskytovala.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VĚZEŇSTVÍ.....	12
1.1 CHARAKTERISTIKA VĚZEŇSTVÍ	13
1.2 PŘÍČINY ODSOUZENÍ.....	13
2 SOCIÁLNÍ PRÁCE VE VĚZEŇSTVÍ.....	15
2.1 PENITENCIÁRNÍ A POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE	16
2.2 ROLE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA	18
2.3 ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ PRÁCE S OSOBAMI VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	18
3 PROGRAM ZACHÁZENÍ.....	22
3.1 PROCES UTVÁŘENÍ PROGRAMU ZACHÁZENÍ.....	22
3.2 PROGRAM ZACHÁZENÍ A JEHO TYPY	24
3.3 AKTIVITY PROGRAMU ZACHÁZENÍ.....	24
3.3.1 Pracovní aktivity	24
3.3.2 Vzdělávací aktivity.....	25
3.3.3 Speciální výchovné aktivity	25
3.3.4 Zájmové aktivity	26
3.3.5 Aktivity v utváření vnějších vztahů	26
4 MULTIDISCIPLINÁRNÍ TÝM	27
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
5 METODIKA VÝZKUMU	33
5.1 CÍLE VÝZKUMU	34
5.2 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU	34
5.3 ORGANIZACE VÝZKUMU	35
5.4 ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZA DAT	35
6 DISKUZE	51
6.1 DOPORUČENÍ.....	54
ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	58
SEZNAM GRAFŮ	62
SEZNAM PŘÍLOH.....	63

ÚVOD

Bakalářská práce je věnována problematice Zdravotně sociálního pracovníka v multidisciplinárním týmu v realizaci programu zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Tato problematika poukazuje na specifika, účelnost a smysluplnost programu zacházení ve věznicích v České republice.

Problematika v oblasti vězeňství je neustále aktuální a s ní spojené otázky resocializace a následné reintegrace odsouzených je vnímána odbornou i veřejnou společností odlišně. Větší část populace při myšlence na člověka páchajícího trestnou činnost začne v jejich podvědomí vytěšňovat tyto jedince na okraj společnosti. Nejraději by jej viděli v co nejhorších podmínkách a prostředí věznic; udělený trest vnímá jako nedostačující. Je nutné si ovšem uvědomit, že lidé, kteří se dostanou za hranici zákona, překročí toleranční limit, si tímto způsobem odpykávají svůj trest. Odpovědní zaměstnanci, kteří pracují ve vězeňství, jsou ti, kteří chrání společnost před těmito jednotlivci, snaží se o jejich resocializaci a pomoci jim při návratu zpět do běžného života majoritní společnosti. Každý odsouzený má ve výkonu trestu odnětí svobody na míru vypracovaný program zacházení, který mu má pomoci v jeho individuální resocializaci a následné reintegraci do společnosti.

Všeobecná definice programu zacházení vyplývá ze zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, §40-41. Za účelem výkonu trestu vypracovává věznice pro každého odsouzeného plán zacházení jako základní formu cílevědomého komplexního působení k přípravě odsouzeného na to, aby po propuštění vedl soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z výkonu trestu. Přípravu na návrat zpět do společnosti musí odsouzený s pomocí odborných pracovníků plnit. Je potřeba pracovat s odsouzenými tak, aby byl kladen důraz na individualitu každého jednotlivého odsouzeného. Každý odsouzený si zaslouží novou životní šanci.

Cílem předložené práce je představit významnou roli sociálního pracovníka, jako člena multidisciplinárního týmu pracovníků, v poskytování penitenciární péče klientům ve výkonu trestu odnětí svobody se zřetelem na kvalitu poskytované sociální práce a principy etických hodnot. Sociální pracovník se podílí na přípravě programu zacházení, jeho úrovni, zda program zacházení dostatečně plní svoji funkci a slouží jako prostředek k jednoduššímu začlenění odsouzené osoby zpět do majoritní společnosti.

Předložená práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části první kapitoly je popsáno vězeňství, jeho charakteristika, právní rámec řešené entity a popsány

jsou příčiny možného vzniku trestné činnosti. V druhé kapitole je představena sociální práce ve věznici, tedy sociální práce s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody a její formy. Vysvětleny jsou pojmy penitenciární a postpenitenciární péče. Podrobně je popsána náplň sociálního pracovníka v daném zařízení. Třetí kapitola poukazuje již na výše uvedený program zacházení (jeho právní úprava, proces vytváření programu zacházení, souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzeného (tzv. SARPO); popsány jsou jednotlivé typy programu zacházení a jeho jednotlivé aktivity). Ve čtvrté kapitole je představen multidisciplinární tým, který je součástí penitenciární péče, který odsouzeným osobám napomáhá po celou dobu jejich pobytu v tomto zařízení.

Pro výzkum byla zvolena kvantitativní metoda, pomocí techniky dotazníku, jejímž cílem je zjistit subjektivní vnímání poskytované penitenciární péče u klientů v trestu odnětí svobody. Řešeny jsou i otázky spojené s dodržováním etického zacházení s odsouzenými, vnímání poskytovaných sociálních aktivit a jejich vliv - jako prostředek - k ulehčení prožití výkonu trestu odnětí svobody a přípravy na reintegraci zpět do společnosti, ke kterým patří, např. motivace odsouzeného, nastavení programu zacházení, kvalita penitenciární péče či kompetentní multidisciplinární tým, kterého je součástí i sociální pracovník, který se na programu zacházení podílí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VĚZEŇSTVÍ

Lidská společnost od samého počátku prochází vývojem. Lidé žili v určitém společenském uskupení již od dávného pravěku. Každá historicky daná společnost měla vždy svá pravidla a předpisy, které členové skupiny dodržovali. Při porušení těchto pravidel a předpisů docházelo k potrestání.

Trest je považován jako následné opatření po vykonaném trestném činu. (Mařádek, 2000) Je popisován jako opak odměny. Je používán jako jeden ze zásadních prostředků výchovy, používán jako obranný mechanismus proti jednání a chování, které porušuje zřízené společenské zvyklosti, pravidla a normy. (Kraus, Hroncová, 2010)

Ten, kdo spáchal trestný čin, je vzat do zařízení/věznice, ve které vykonává trest odnětí svobody. Trest odnětí svobody je jedním z druhu trestů, který je ukládán soudem pachateli za spáchaný trestný čin. Smyslem trestu může být náprava, odstrašení, ochrana společnosti nebo obnovení narušeného řádu. Práce s pachatelem poté představuje hledání a řešení příčiny trestné činnosti. Věznice v České republice se rozdělují na vazební věznice, v nichž jsou drženi obvinění, kteří byli soudem vzati do vazby, a věznice, v nichž odsouzení vykonávají trest odnětí svobody. (Jílek, 2004)

Vězeňství je součástí trestní politiky státu. Česká republika jako demokratický právní stát vychází z mezinárodních závazků, dodržování lidských práv a svobod a poslání chránit společnost před porušováním zákona. Smyslem nepodmíněného trestu odnětí svobody je nejen izolace odsouzeného, ale především pokus o rehabilitaci pachatele a budoucí opětovné začlenění osob jednajících v souladu se zákonem. (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2019)

Právní rámec vězeňství v České republice vychází z Ústavy České republiky a tvoří jej zejména zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zákon č. 169/1999, Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů. (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2016)

1.1 Charakteristika vězeňství

Vězeňský systém je celek uspořádání, který zahrnuje podmínky vězení ve veřejném zájmu, které jsou upraveny zákonem. Jeho charakter je dán sociální funkcí vězeňství se zřetelem na státní zařízení. (Popelka, 2011) Vězeňská služba má na starosti nejen věznice, ale také vazební věznice a rovněž ústavy pro výkon zabezpečovací detence.

Charakteristika věznic v České republice se stanovuje na principu míry vnější ostrahy věznic, zajištění bezpečnosti a způsobu realizování programů zacházení. Jedná se o diferenciaci vnější a vnitřní. Vnější diferenciaci upravuje zákon č. 40/2009, Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, definuje nepodmíněný trest odnětí svobody, který se vykonává diferencovaně ve věznici s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Soud obvykle umísťuje do věznic se zvýšenou ostrahou pachatele trestných činů, kterým byl uložen:

- výjimečný trest,
- trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny,
- trest za zvlášť závažný zločin,
- trest odnětí svobody ve výměře nejméně osm let,
- popř. odsouzení za úmyslný trestný čin nebo v posledních pěti letech útěk nebo pokus o útěk z vazby.

Vnitřní diferenciaci věznic znamená členění jednotlivých typů věznic podle stupně zabezpečení. Věznice s ostrahou se dělí na oddělení (Vězeňská služba České republiky, 2019):

- s nízkým zabezpečením,
- se středním zabezpečením,
- s vysokým stupněm zabezpečení.

1.2 Příčiny odsouzení

Pokud pachatel vykoná násilnou trestnou činnost, rozhoduje spousta skutečností, které formují jeho motivy. Jedná se o souhru a interakci mezi jedincem, jeho vlastnostmi, charakteristikami a celým komplexem vnějších vlivů, které ho obklopují. Na kriminální

chování se v dnešní době nepohlíží jako na jednostranný jev, ale jde o jev multifaktoriální. Sledujeme najednou více faktorů různého druhu a původu. (Tomášek, 2010)

Existují tři hlavní oblasti, které jsou hlavní příčinou kriminálního chování (Vágnerová, 2008):

- Vrozené dispozice – dráždivost, impulzivita, frustrační tolerance, prenatální poškození CNS.
- Prostředí
 - rodina, kriminalita rodičů, genetické a sociální vlivy, citová deprivace, zneužívání, týrání.
 - vrstevníci, neschopnost respektovat sociální normy, školní neúspěch, nepřizpůsobivost.
- Situační faktory – snadnost, opilost, dostupnost cíle, nepřítomnost někoho.

Podle Fischera a Škody (2009), existují další faktory, které zvyšují pravděpodobnost vzniku kriminálního a delikventního chování. Jedná se o:

- faktory biologické – vrozené, pohlaví, lidé s vyšší mírou impulzivity a nižší mírou frustrační tolerance, hyperkinetické poruchy (ADHD),
- faktory psychické – lidé s poruchou osobnosti, poruchy sexuální preference, temperament, lidé s nižšími rozumovými schopnostmi,
- faktory sociální – rodinné prostředí, deprivace, syndrom týraného dítěte, osobnost rodičů, školní prostředí.

Kriminální chování jedince může ovlivnit také intenzita a délka trvání emocí, jejich projevy navenek či reakce na různé situace. Kriminální jednání lze brát také jako prostředek seberealizace, které pachateli přináší vzrušení a uspokojuje jeho potřebu. (Nakonečný, 2009)

2 SOCIÁLNÍ PRÁCE VE VĚZEŇSTVÍ

Existuje několik druhů definic pojmu sociální práce. Pro svou různorodost a všestrannost není možné určit její univerzální definici. Záleží na celkovém pohledu odbornosti a formě zaměření. (Zpěvák, 2017)

Sociální práce je, podle Matouška (2003), definována jako „*Disciplína i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů. Sociální práce se opírá o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu.*“ (Matoušek, 2003)

Jak uvádí Matoušek (2013): „*Sociální práce je společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (např. chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanost). Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout nebo navrátit způsobilosti k sociálnímu uplatnění nebo ji získat zpět. Kromě toho pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky. U klientů, kteří se již společensky uplatnit nemohou, podporuje sociální práce co nejdůstojnější způsob života.*“

„*Sociální práce je na praxi založená profese a akademická disciplína, která podporuje sociální změnu a rozvoj, sociální soudržnost a zmocnění a osvobození lidí. Ústředními principy sociální práce jsou hodnoty sociální spravedlnosti, lidských práv, kolektivní odpovědnosti a respektování rozmanitosti. Sociální práce, podporovaná teoriemi sociální práce, sociálních věd, humanitních věd a domorodými/místními znalostmi, zapojuje lidi a struktury do řešení životních výzev a zvyšování blahobytu (well-being). Výše uvedená definice může být dále rozvinuta na národní nebo regionální úrovni.*“ (International Federation of Social Workers, 2014)

Sociální práce ve vězeňství je oblastí, o které v České republice nebylo mnoho napsáno. Je to dáno tím, že je umístěna za zdmi věznic a přístup k informacím je tak nesnadný. Vzhledem k vysoké kriminalitě a způsobu, jak se tato situace řeší, to poukazuje na to, jak důležitá sociální práce ve vězení je. (Bajcura, 2020)

Horová (2011) se zamýšlí nad odlišností práce sociálních pracovníků ve věznicích i těch pracujících v neziskových organizacích. „*Pracovníci ve věznicích používají často pojmy jako „zajištění“, „vypravit do života“, „resocializace“, „výchova“, „pomáhat“, „ulevit“;*

jedná se o pojmy vyjadřující spíše činnosti založené na aktivitě pracovníka. Pracovníci z neziskových organizací používali slovesa jako „dát představu“, „umět mu najít“, „pomoc“, „změna“, „pomoci být kompetentní“.

Podle Kujevské a Dundrové (2012), se má sociální práce ve věznicích zaměřit na hladký přechod odsouzených osob do řádného občanského života. Snažit se předcházet sociálnímu vyloučení tím, že zajišťuje, aby pachatelé po propuštění vedli přiměřený život, který je v souladu se společensky uznávanými společenskými normami. (Raszková, Hoferková, 2013)

Sociální práce ve věznicích je až do roku 2025 ovlivňována dokumentem Koncepce vězeňství. Tento dokument klade důraz na prevenci recidivy a opětovné začlenění odsouzených do běžného života. Klade za cíl zvýšit skutečnou zaměstnanost odsouzených, řešit zdravotní péči ve věznicích, omezit závislosti odsouzených a efektivně zavádět programy zacházení, vzdělávání a mimopracovní aktivity. (Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2016)

2.1 Penitenciární a postpenitenciární péče

Penitenciární péče

Zákonem č. 555/1992 Sb. je v České republice Vězeňskou službou zajišťována penitenciární péče, která zajišťuje výkon vazby, výkon zabezpečovací detence a výkon trestu odnětí svobody. (Zákon č. 555/1992 Sb.)

Pro odsouzené připravující se na propuštění zajišťuje penitenciární péči sociální pracovník. U osob ve výkonu trestu, kterým byl uložen trest odnětí svobody delší než 3 roky, je penitenciární péče povinná. Hlavním účelem je usnadnit odsouzenému návrat zpět do společnosti. (Tomeš, 2015) Tato péče má rehabilitační charakter. Ve věznicích ji vykonávají sociální pracovníci, speciální pedagogové a psycholog. Řešená entita má za cíl resocializaci, tedy nápravu nebo reintegraci pachatele. Obnovit nebo získat u odsouzeného sociální výkonnost, zručnost a připravit ho na období po propuštění na svobodu. U každého jedince jsou metody splnění cíle individuální.

U penitenciární péče se setkáváme s pojmem prizonizace. Jedná se o proces, při kterém se odsouzený přizpůsobuje režimu života v ústavu. Je tvořen dvěma faktory, které se označují institucionalizace a ideologizace. Institucionalizace je adaptace na vnitřní

organizaci věznice, řád ve vězeňském zařízení. Ideologizace je přijímání hodnot, postojů, norem chování a názorů. (Mařádek, 2003)

Postpenitenciární péče

Po propuštění odsouzeného na svobodu navazuje na penitenciární péči postpenitenciární péče. Principem této péče je pomoc při řešení otázek na téma zaměstnání, bydlení a návrat k rodině. Cílem postpenitenciární péče je resocializace a prevence proti dalšímu nežádoucímu chování jedince. (Tomeš, 2015)

Postpenitenciární péče nabízí sociální služby propuštěnému. Při začleňování do společnosti je důležité tyto osoby podpořit. Sociální péči nabízí státní i nestátní organizace. Propuštěnému je v rámci postpenitenciární péče pomáháno při hledání zaměstnání, vyhledávání ubytování, poskytovány jsou i poradenské služby, včetně finanční podpory. (Černíková, 2008)

Finanční podpora je poskytována pouze těm osobám, které si během výkonu trestu žádné finanční prostředky nevydělalí nebo nemají možnost si je vydělat. Na základně rozhodnutí ředitele věznice, dostanou finanční obnos, aby se mohli po propuštění dostat do místa svého bydliště. Odsouzeným osobám po propuštění může být poskytnuta mimořádná okamžitá pomoc ve výši až 1000 Kč. (Ministerstvo práce a sociálních věcí)

Postpenitenciární péče nabízí propuštěnému takové sociální služby, které můžeme zahrnout mezi sociální služby prevence, např. jako neadekvátní sociální jednání, alkohol, drogy. (Sochůrek, 2007) Reintegrací vězněného do společnosti se zabývají obory jako penologie, psychologie, sociologie, pedagogika, andragogika, právní a další sociální vědy. Cílem je, co nejlepší sociální adaptace propuštěného do života. Jak uvádí výše uvedený autor, největší šanci na úspěšnou reintegraci má takový jedinec, který je prvotrestán, nemá poruchy chování, má sociální zázemí, dobrou funkční rodinu, kvalitní pracovní návyky a zájmy.

Podle Černíkové (In Sochůrek, 2007), postpenitenciární péče vznikla z těchto důvodů:

- po propuštění prožívá krizi (řešení běžných denních situací),
- má problém navázat partnerský vztah,
- nedaří se mu navázat do rodičovské role (vztah k dětem),
- má problém obnovit pracovní a profesní dovednosti,

- nemůže splácet dluhy a škody, které vznikly z trestné činnosti
- u propuštěného nebyly dosaženy cíle (penitenciární proces), kdy potřebuje odbornou pomoc pro vstup do společnosti.

2.2 Role sociálního pracovníka

Sociální pracovník je podle nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 5/2016 odborným zaměstnancem vězeňské služby, který poskytuje samostatnou sociální práci, poskytuje pomoc a podporu odsouzeným v rozsahu stanoveného zákona. Je odborným poradcem ředitele věznice, je také přímo podřízen vedoucímu oddělení výkonu trestu. Zodpovídá za zajištění a dodržování standardů kvality při poskytování sociálních služeb a profesní etiky.

Sociální pracovník ve vězeňské službě zajišťuje soustavnou sociální a sociálně-právní pomoc ve styku s odsouzenými osobami, sociálně-právní poradenství a spolupráci i vzájemnou informovanost mezi zainteresovanými subjekty (intervenčními centry, poskytovateli sociálních služeb, orgány sociálně-právní ochrany dětí, obcemi, Policií České republiky a obecní policií, orgány veřejné správy, apod.). Povolání je vykonáváno v souladu se zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, zákonem č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů a vyhláškou č. 393/2006 Sb., o zdravotní způsobilosti.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách udává, jaké požadavky musí splňovat pracovník v sociálních službách. Pro výkon tohoto povolání musí mít určité předpoklady, ke kterým patří odborná a zdravotní způsobilost, svéprávnost a bezúhonnost. Ve vězeňství tento zákon sociální práci neupravuje.

Sociální pracovník by měl splňovat i další důležité požadavky, mezi které patří empatie, respekt, úcta, důvěra a trpělivost. Měl by vidět klienta takového jaký je, věřit v to, že je schopný se změnit a sebe zdokonalit se. (Hnídková, 2012)

2.3 Zdravotně sociální práce s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody

Sociální pracovník ve vězení, stejně jako v neziskových organizacích, poskytuje své služby těm osobám, které o ně projeví zájem. Pracuje tedy s odsouzenými, kteří jsou motivováni a jsou aktivní. Motivace u odsouzených osob je důležitá. (Horová, 2021) Sociální pracovník má tíživou situaci, kdy na jednu stranu se snaží odsouzenému porozumět a pomoci mu, na

druhou stranu mu nesmí plně důvěřovat a poskytovat všechny informace. Neustále musí brát v úvahu veškerá bezpečnostní opatření a pravidla. Komunikace je pro sociální pracovníky důležitým a mocným nástrojem. (Horová, 2021)

Profesionalita hraje u sociálního pracovníka důležitou roli. Musí jednat tak, aby nedocházelo k osobním a také emocionálním reakcím. Odsouzený musí mít dojem, že je akceptován jako člověk.

Hanzelová (2018) uvádí pracovní náplň sociálního pracovníka ve věznici.

1. *„Sociální pracovník samostatně zajišťuje a poskytuje odborné sociální poradenství u jednotlivců v krizových situacích a poskytuje krizovou intervenci, krizovou pomoc a sociální rehabilitaci. U věznic s vazebním oddělením musí v případě nepřítomnosti psychologa při příjmu odsouzeného do věznice sociální pracovník umět posoudit riziko sebevraždy a stanovit opatření, aby k této mimořádné události nedošlo.*

2. *Garantuje pomoc jednotlivcům ohroženým sociální exkluzí a jednotlivcům, kteří jsou v konfliktu se společností z důvodu předchozí ústavní výchovy nebo výkonu trestu.*

3. *Podílí se na tvorbě a strategii výkonu sociální práce vedoucí k řešení nepříznivé sociální situace a k sociálnímu začleňování osob.*

4. *Zajišťuje plynulý přechod odsouzených do řádného občanského života a podporuje jejich soběstačný způsob života v souladu se zákonem.*

5. *Je garantem a zprostředkovatelem sociální terapie a sociální rehabilitace na základě projektů, které sám píše v souladu s Konceptí vězeňství do roku 2025 a v souladu se stanoveným programem zacházení (tj. plněním účelu výkonu trestu a práce s riziky, které vyplývají z osobnosti vězně, z trestné činnosti a dalších). Sociální pracovník vede nejméně jednu speciálně výchovnou nebo vzdělávací aktivitu, které se zaměřují na oblast příčin a důsledků spáchané trestné činnosti a podporuje takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do občanského života. Mezi tyto aktivity patří obecně sociálně právní poradenství, dále dluhové poradenství, poradenství pro uživatele návykových látek, rodinné poradenství, poradenství při hledání zaměstnání a další formy péče individuálně zaměřené na konkrétní potřeby odsouzených.*

6. *Provádí výchovnou a poradenskou činnost (orientace v sociálních systémech, v právních otázkách, ve finančních otázkách).*

7. *Koordinuje a vyhodnocuje spolupráci s Probační a mediační službou ČR.*

8. Spolupracuje s orgány sociálního zabezpečení (zajišťuje vězňům přiznání důchodů), úřady práce, soudy, sociálními pracovníky obecních úřadů, úřady obcí, atd.

9. Zprostředkovává kontakty s NNO, zajišťuje pro propuštěné osoby sociální služby, podporu nebo ochranu osob se zdravotním postižením, spolupracuje s Charitou České republiky a jejími subjekty.

10. Podílí se na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, programů zacházení a na zpracování vnitřní diferenciaci odsouzených, tj. na základě trestné činnosti a chování vězně ve výkonu trestu spolurozhoduje o tom, v jakém stupni zabezpečení bude trest vykonán.

11. Vypracovává sociální posouzení v rámci tzv. SARPO (Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzených) – zpracovává sociální anamnézu v částech Bydlení, Zaměstnání, Rodina a sociální kontakty a Finance. Aktualizuje tyto oblasti s příslušným doporučením pro stanovení programu zacházení, sociální diagnózy a individuálního socioterapeutického plánu.

12. Zúčastňuje se jednání poradních orgánů ředitele věznice včetně poradny drogové prevence (odborných komisí), předkládá odborná stanoviska k přeřazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci, spolupodílí se na návrhu umístění odsouzeného do výstupního, specializovaného oddílu, oddílu se zvýšeným stavebně technickým zabezpečením, do bezdrogové zóny, podílí se na rozhodování o zařazení vězňů do seznamu možných objektů násilí či napadení, vytipovává psychicky labilní odsouzené a směřuje je do odpovídající péče.

13. Podílí se na návrhu k rozhodování a udělení přerušení výkonu trestu, volného pohybu mimo věznici, účasti na extramurálních aktivitách, návštěv bez zrakové a sluchové kontroly, atd.

14. Zprostředkovává příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dítěte pravidelné sledování vývoje dítěte, pokud se jedná o vězněnou matku, která pečuje o dítě v rámci výkonu trestu na specializovaném oddělení pro matky s dětmi (ve Věznici Světlá nad Sázavou).

15. Navazuje kontakty s blízkými osobami odsouzených, podílí se na řešení sociálních či rodinných problémů.

16. U mladistvých odsouzených vyžaduje opis zprávy orgánu sociálně právní ochrany dětí, v součinnosti se speciálním pedagogem žádá zákonné zástupce o vyjádření k formě a obsahu přípravy mladistvého na budoucí povolání.

17. Podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce, k rekvalifikacím a k dalšímu vzdělávání.

18. Podílí se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí a navrhuje opatření k jejich řešení, předcházení a eliminaci ze sociálního hlediska.

19. Pomáhá odsouzeným obstarat doklad totožnosti a průkaz pojištěnce zdravotní pojišťovny.

20. Podává návrh na výši sociální výpomoci po propuštění z výkonu trestu.

21. Vede různé agendy dle svého zaměření a čtvrtletně podává statistická hlášení o úkonech, které s odsouzenými provedl. “ Hanzelová (2018)

3 PROGRAM ZACHÁZENÍ

S pachatelem, který byl odsouzen, se ve věznici pracuje od jeho prvního dne pobytu. Pracuje se s myšlenkou, že po vykonání trestu nastává pro něj důležitý okamžik, kdy bude opět propuštěn a musí se zpět začlenit do společnosti. Odsouzený musí být na tento krok dobře připraven. K tomuto účelu slouží správně nastavený program zacházení. Za tímto účelem je každému odsouzenému vypracován program zacházení. Přihlíží se na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčinu trestné činnosti.

Je důležité se v první řadě zaměřit na známé faktory kriminality. Je nutné vždy program vytvářet s odsouzeným, v opačném případě lze předpokládat opačný efekt na recidivu. (Hagan, 2013)

Sochůrek (2007) uvádí, že *„Hlavním cílem programu zacházení s odsouzeným je vytvoření předpokladů pro úspěšnou reintegraci.“*

„Každému vězni má být stanoven program individuálně a v průběhu jeho plnění je aktualizován. Součástí programu zacházení jsou pracovní, sociální, vzdělávací a volnočasové aktivity. V programu zacházení může být pachatel zařazen do speciálního programu ve věznici.“ (Matoušek, 2013)

Program zacházení je rovněž upraven v § 41 v odst. 1, kde je uvedeno, že *„Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteru osobnosti a příčiny trestné činnosti.“* Program zacházení obsahuje cíl, na kterém by měl odsouzený pracovat, četnost a způsob vyhodnocení plnění těchto cílů. Cíle by měly být nastaveny tak, aby se odsouzený mohl po skončení trestu odnětí svobody stát součástí společnosti. (Zákon o VTOS, § 41 – 42)

3.1 Proces utváření programu zacházení

Přijímací oddělení vazební věznice je místo, kam odsouzený přichází po obdržení výzvy k nástupu k výkonu trestu. Po přijímacích pohovorech a lékařském vyšetření je zpráva zaslána na Generální ředitelství VSČR Praha. Tato zpráva obsahuje informace, aby mohlo být rozhodnuto, do které konkrétní věznice odsouzeného, podle stupně nebezpečnosti, umístí. Věznice je vybírána s ohledem na jeho osobnost, nabízené programy zacházení a také blízkost rodiny, pokud je to možné; jinak se zařazuje do věznice, kde je volná kapacita.

V dané věznici je umístěn na nástupní oddělení, kde s odsouzeným postupně pracují odborní pracovníci, to je psycholog, pedagog, sociální pracovník a vychovatel. Ti vypracují komplexní zprávu, tzv. vstupní hodnocení, na jehož základě je odsouzenému vypracován program zacházení. (Jiříčka, 2013)

Povinností odsouzeného je plnit program zacházení. Dle vývoje odsouzeného, je možné program zacházení individuálně měnit.

Ke zpracování komplexních zpráv se začal od roku 2012 využívat nástroj SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzeného). Práce s odsouzenými se má zaměřit zejména na snížení recidivy. Jedná se o nástroj, který používá jednotné otázky, které zohledňují faktory jak statické, tak i dynamické. Kriminogenní riziko se skládá především ze statických rizikových faktorů, které nelze ovlivnit (věk, pohlaví) a dynamických faktorů, se kterými lze pracovat, a to zaměstnání, bydlení, finanční situace. (Jiříčka, 2013)

Program SARPO vyhodnotí pravděpodobnost opětovného selhání odsouzeného. Jedná se o výstup z údajů o kriminálním chování jedince. Dynamické riziko vyhodnocuje 48 rizik v 7 oblastech života. Speciální pedagog se sociálním pracovníkem následně zpracuje program zacházení, který považuje za vhodný v souvislosti s minimalizací rizik.

Je důležité při zpracování programu zacházení dodržovat tyto zásady, a to např. individuální přístup k odsouzenému, jeho motivace, cílevědomost, soustavnost, systematickosti, aj. (Sochůrek, 2007)

Programy zacházení mají být založeny na etických principech, kvalitně vyškoleném personálu s odpovídajícími zkušenostmi. (Harper, 2009)

Cíle, které jsou odsouzenému uloženy, musí být konkrétní, realizovatelné, pokud možno měřitelné a jejich plnění ověřitelné. Musí mít takové možnosti, kdy je může odsouzený v aktuálních podmínkách naplnit.

Plnění programu zacházení se vyhodnocuje a stává se podkladem pro podání žádosti odsouzeného na přeřazení do jiného typu věznice nebo k podmíněnému propuštění. Rozhodující skutečností je také zařazování odsouzené osoby do jedné ze tří prostupných skupin vnitřní diference (Sochůrek, 2007). Jedná se o:

- skupinu odsouzených, kteří plní svůj plán aktivně, dodržují řád věznice a chovají se řádně,

- skupinu odsouzených, kteří ke svým povinnostem přistupují s nejasným a kolísavým postojem,
- skupinu odsouzených, kteří neplní své dané povinnosti programu zacházení, chovají se v rozporu s vnitřním řádem.

3.2 Program zacházení a jeho typy

Programy zacházení vycházejí z ustanovení § 36 a) vyhlášky č. 345/1999 Sb., ve znění pozdějších změn a úprav a dělí se na programy:

- minimální zacházení,
- standardní zacházení,
- speciální zacházení,
- výstupní zacházení,
- základní motivační zacházení.

3.3 Aktivity programu zacházení

Aktivity programu zacházení jsou utvářeny společně s odsouzeným, s ohledem na celkový jeho profil, rodinnou anamnézu, trestnou činnost, apod. Aktivitami rozumíme určitý způsob zacházení s odsouzeným. Programy zacházení obsahují následně uvedené aktivity, kterých je 5 skupin. (Černíková, 2008)

Programy zacházení jsou, např. podle Pearsona (2002), rozlišovat efektivitu jednotlivých programů. Programy využívající kognitivně-behaviorální techniky jsou lépe hodnoceny. Důležité je hlavně krizové řízení, kognitivně-behaviorální působení, skupinové a individuální terapie. Efektivnější jsou programy, kde je možno nahlížení na řešení problémů, trénování dovedností, nacvičování sociálních interakcí, hraní rolí apod. Tyto programy pak mohou snižovat recidivu odsouzeného (viz níže).

3.3.1 Pracovní aktivity

První aktivita programu zacházení jsou pracovní aktivity. V zákoně č. 169/1999, Sb. je ustanovena povinnost odsouzeného ve výkonu trestu pracovat. Zákon ukládá věznicím povinnost vytvářet podmínky pro zaměstnávání odsouzených. Jde o práce potřebné k zajištění každodenního chodu věznice (činnosti spojené s údržbou, úklidem, stravováním,

apod.), podnikatelské činnosti nebo u jiných smluvených subjektů. (§ 30 odst. 1, Zákon 169/1999, Sb.) Jedná se o jeden ze způsobů dosažení resocializace. Umožňuje odsouzenému ve výkonu trestu získávat a upevňovat pracovní návyky. Důležitá je také skutečnost, že dává odsouzenému možnost vydělat si finanční prostředky, které jsou potřebné k řešení situace, např. úhrady nákladů spojených s trestnou činností či plnění vyživovací povinností vůči rodině. S tímto souvisí existence dluhů, která představuje jeden z hlavních důvodů recidivy. Je to třeba řešit tak, aby se během výkonu trestu dluhy nenavýšovaly. (Koncepce vězeňství do roku 2025)

3.3.2 Vzdělávací aktivity

Druhá aktivita programu zacházení jsou aktivity vzdělávací. Osobám ve výkonu trestu nesmí být odepřeno právo na vzdělání. *„Cílem Vězeňské služby ČR, stejně jako soukromých subjektů ve vězeňském vzdělávacím systému, je poskytování kvalitního vzdělání, které umožní vězněným osobám obstát na pracovním trhu, získat po skončení výkonu trestu odnětí svobody stabilní zaměstnání a odpovídající příjem. Tím vzdělání patří mezi nejdůležitější a nejučinnější resocializační nástroje a společně s dalšími představuje jeden z nejsilnějších stabilizačních faktorů.“* (Koncepce vězeňství do roku 2025)

Vzdělávacími aktivitami programu zacházení se, dle § 36 odst. 4 vyhlášky, rozumí: vzdělávání, které je realizováno středním odborným učilištěm, vzdělávání je vedeno nebo kontrolováno zaměstnanci věznice nebo vzdělávání v kurzech a v síti škol České republiky (základní, střední, vyšší odborné nebo vysoké školy). (Koncepce vězeňství do roku 2025)

3.3.3 Speciální výchovné aktivity

Třetí skupina aktivit programu zacházení jsou aktivity speciálně výchovné. Biedermanová a Petras (2011) uvádí, že *„Speciální výchovné aktivity se uplatňují ve specializovaných odděleních. Jsou to odsouzení s duševními poruchami, poruchami chování, poruchami osobnosti a chování, které je způsobeno užíváním psychotropních látek, s mentální retardací. Jejich posláním je omezovat a snižovat nebezpečnost a pravděpodobnost recidivy u rizikových pachatelů trestné činnosti vykonávajících trest odnětí svobody a přispívat ke zvyšování ochrany společnosti po jejich návratu do občanského života“.*

Podle Hály (2006), mají speciální výchovné aktivity tři hlavní činnosti, a to poradenství, doprovod a terapii.

Díky speciálně výchovným programům se opět odborní pracovníci snaží zvýšit ochranu společnosti před jedinci, kteří jsou propuštěni z vězení. (Biedermanová a Petras, 2011)

3.3.4 Zájmové aktivity

Další skupinou jsou aktivity zájmové. Mezi tyto druhy zájmových aktivit patří sport, kultura nebo vzdělávací aktivity, které jsou vedené odbornými pracovníky, kteří u odsouzených pomáhají rozvíjet schopnosti, vědomosti, dovednosti, které jsou základním předpokladem k naplňování funkce trestu odnětí svobody. (Biedermanová a Petras, 2011)

3.3.5 Aktivity v utváření vnějších vztahů

Poslední aktivity programu jsou aktivity v utváření vnějších vztahů. Tyto aktivity připravují odsouzeného po propuštění na soběstačný život na svobodě. Odsouzený může navazovat kontakty s organizacemi, se kterými věznice spolupracuje. *„Tato oblast bývá některými autory nazývána extramurální, tj. za zdí vězení. Jedná se o vytváření, udržování nebo posilování vazeb odsouzených s vnějším světem, např. k rodině, přátelům, známým mimo kriminální subkulturu, rozvíjení znalostí, dovedností, které jsou potřebné v občanské společnosti.“* (Biedermanová a Petras, 2011)

Kromě tzv. aktivit „za odměnu“, kdy je přerušen výkon trestu odnětí svobody a je odsouzenému umožněna návštěva rodiny mimo věznici, opuštění věznice za doprovodu zaměstnance nebo aktivity zaměřené na edukaci návštěva výstavy, muzea, společenské a kulturní akce ve spolupráci s rodinami odsouzených.

4 MULTIDISCIPLINÁRNÍ TÝM

Sociální práci můžeme definovat jako multidisciplinární vědní obor. Je nutné, aby se sociální pracovník orientoval v oborech jako je psychologie, sociologie, pedagogika, medicína, právo, ekonomika, protože spolupracuje s kolegy ze zmíněných oborů. Odborné teoretické znalosti každého zdravotně sociálního pracovníka jsou jeho nezbytnou součástí. Sociální práce ve věznici je náročná multidisciplinární činnost, která pomáhá k odstranění patologických jevů. (Hanzelová, 2018)

Podle Baláže (2012), jsou jednotlivé práce ve vězeňství úzce propojovány. Dvojnásob to platí u sociální práce, protože je brána jako spojnice všech pomáhajících profesí. Autor označuje sociálního pracovníka, jako někoho, kdo v praxi spojuje další specialisty. (Baláž, 2012)

Jelikož je ve věznici velká různost zaměstnanců, je nezbytná týmová spolupráce a také spolupráce s externími subjekty. (Matoušek, 2019)

Multidisciplinární tým tvoří řada odborných pracovníků. Patří mezi ně pedagog, vychovatel, psycholog, sociální pracovník, zdravotně sociální pracovník, lékař a také kaplan.

Pedagog

Je to vysokoškolský pracovník, který má pedagogické vzdělání, odpovídá za sestavení programů zacházení. Odsouzenému poskytuje individuální pedagogickou péči. Při sestavování programu zacházení mu pomáhá elektronický nástroj SARPO, který vyhodnocuje rizika odsouzených. Další pracovní náplní pedagoga je odborné vzdělávání odsouzených, jejich rekvalifikace a kázeňské tresty či zařazení odsouzeného do pracovního poměru. Dále se pedagog podílí na motivaci odsouzených, vede vzdělávací a výchovné aktivity.

Vychovatel

Pracovní činností vychovatele je vzdělávací, výchovná, diagnostická a preventivní činnost, která je zaměřená na socializaci a resocializaci odsouzených.

S odsouzeným je vychovatel ve věznici v nejužším kontaktu. Má na starosti seznamy odsouzených, odpovídá za jejich umístění do cel, nahlíží do korespondence, umožňuje nahlášené telefonní hovory, zajišťuje, aby měl odsouzený právo na návštěvy, balíčky a nákupy.

Vychovatel má na starost osobní karty odsouzených, ve kterých průběžně dělá zápisy ze situací, které souvisí s výkonu trestu odsouzeného. (Sochůrek, 2007) Zná také sociální vztahy v přidělené skupině. Má přehled o tom, kdo má sklon k sebepoškození, útekům, kdo může mít násilné chování, nebo kdo může být obětí napadení.

Psycholog

Tuto pozici opět vykonává vysokoškolský pracovník. Odpovídá za psychologickou činnost vykonávanou s odsouzeným. V nástupním oddělení věznice vytvoří psychologickou diagnostiku odsouzeného a doporučí ho do některého z programů zacházení. Je to i v případě, kdy je potřeba program zacházení změnit. Usměruje ostatní členy multidisciplinárního týmu v oblasti realizace a vedení jednotlivých aktivit programu zacházení. (Sochůrek, 2007)

Lékař

V téměř každé věznici je zdravotní ambulance, zajišťující odsouzeným osobám ambulantní zdravotní péči, ve které poskytuje péči vždy praktický lékař a všeobecná sestra. Pokud ve věznici lékař není, obvykle do věznice v určité dny dojíždí. V závažných případech je volána rychlá záchranná služba.

Kaplan

Náplní práce vězeňského kaplana je zabývat se duchovní službou a vést psychicky-spirituální péči. S odsouzenými vede osobní terapeutické rozhovory. Účelem této péče je, aby odsouzený měl motivaci vést řádný život. Nejde jen o bohoslužby, ale i služby edukační, terapeutické či intervenční. (Prokopová, 2013)

Sociální pracovník

Je to zaměstnanec s odborným vzděláním, jehož náplní je sociální práce, která je zaměřena na resocializaci a následnou reintegraci. Zajišťuje odsouzenému celkovou sociální pomoc v zprostředkování kontaktu se světem mimo zdi věznice.

Zdravotně sociální pracovník

V dnešní době se můžeme častěji potkat s pojmem „zdravotně sociální pracovník“. Tento pojem je blízký s pojmem sociální pracovník, protože stejně jako on vykonává sociální práci, pro kterou platí stejná výše uvedená definice.

Ve věznicích přímo tato pozice zdravotně sociálního pracovníka zatím uvedena není. Je to mladý obor, který se postupně dostává do podvědomí odborné veřejnosti. V mnoha sociálních zařízeních už tato pozice existuje, ale do věznic a podobných zařízení se ještě nedostala.

Zdravotně sociální pracovník se uplatní v oblasti zdravotnictví a v oblasti sociální práce a sociálních věcí ve státních zařízeních, ale i v nestátních neziskových a církevních organizacích. Role sociálního pracovníka v dalších organizacích poskytujících služby sociální práce podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zdravotně sociální pracovník je způsobilý k samostatnému výkonu sociální práce ve zdravotnických zařízeních či sociálních zařízeních. Na rozdíl od sociálního pracovníka, který je způsobilý k výkonu sociální práce ve zdravotnických zařízeních pouze pod dohledem nebo přímým vedením. (Zákon č. 96/2004 Sb.)

Zdravotně sociální pracovník může poskytovat klientovi nejen péči sociální, ale i ošetrovatelskou z hlediska uspokojování sociálních potřeb klienta; sociální pracovník nemůže tuto péči poskytovat. Zdravotně sociální pracovník řeší nejčastěji situace akutně hospitalizovaných klientů, poskytuje sociální pomoc, svou činností působí preventivně, stanovuje sociální anamnézu a využívá znalostí metod a technik sociální práce.

Činnosti zdravotně sociálního pracovníka stanoví Vyhláška o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků č. 55/2011 Sb.

Kompetence zdravotně sociálního pracovníka:

- provádět sociální prevenci, včetně depistážní činnosti, zaměřenou na cílené a včasné vyhledávání jedinců, kteří se v důsledku své nemoci nebo nemoci blízkých osob mohou ocitnout nebo se již ocitli v nepříznivé sociální situaci;
- provádět sociální šetření u klientů a posuzovat životní situace ve vztahu k onemocnění nebo k jeho následkům, podle potřeby objektivizovat rozbor sociální situace návštěvní službou v rodinách, na základě spolupráce s orgány veřejné správy, popřípadě dalšími subjekty a o zjištěných skutečnostech zpracovávat zprávu o posouzení životní situace klienta;
- sestavovat plán psychosociální intervence v životní situaci klienta, včetně rozsahu, druhu a potřeby sociálních opatření a ve spolupráci s dalšími zdravotnickými pracovníky tato opatření realizovat;

- zajišťovat sociálně-právní poradenství ve vztahu k onemocnění nebo k jeho následkům;
- účastnit se integrace klientů, kteří takovou pomoc potřebují v důsledku chybějících fyzických, psychických nebo sociálních schopností, narušených sociálních vztahů nebo jiných překážek do společenského prostředí; k aktivní účasti na této integraci získávat pacienty a jejich sociální okolí;
- v rozsahu své odborné způsobilosti vykonávat činnosti při přípravě a organizaci rekondičních pobytů; v rozsahu své odborné způsobilosti vykonávat činnosti při přípravě propuštění pacientů, včetně zajištění další péče a služeb, v případě úmrtí pacientů provádět odborné poradenství v sociální oblasti; u osamělých zemřelých pacientů zajišťovat záležitosti spojené s úmrtím.

Součástí práce zdravotně sociálního pracovníka je hodnotný lidský vztah, který předpokládá důvěru mezi pracovníkem a klientem a vymezení hranic v jejich vztahu. (Kuzníková, 2011)

K etickým předpokladům zdravotně sociálního pracovníka patří zásady, kterými by se měl zdravotně sociální pracovník řídit vzhledem ke vztahům ke klientům. Zdravotně sociální pracovník provádí svou činnost nezávisle na původu, rase, věku, barvě pleti, náboženství, sociálnímu postavení, jazyku, sexuální orientaci, zdravotnímu stavu a politickému přesvědčení klienta. Dodržuje diskrétnost, mlčenlivost a profesionální tajemství. Prosazuje taková řešení problémů klienta, která jsou v souladu se zájmy a aktivní spoluprací klienta. Své klienty by měl vést k nezávislosti a motivovat je, aby se dokázali postarat sami o sebe. (Goldmann a Cichá, 2004)

Možné kompetence zdravotně sociálního pracovníka v penitenciární péči

Zdravotně sociální pracovník by mohl vhodným způsobem poskytovat zdravotní péči a odsouzení by nemohli zneužívat lékařskou pomoc; nezáleželo by pouze na nich, zda vyhledají následnou lékařskou pomoc. Ve věznicích podstatná část odsouzených své zdravotní potíže pouze předstírá nebo zveličuje. Důvodů je mnoho. V první řadě se tak snaží odsouzený získat různé úlevy, lepší stravu, apod. Hodně na to má vliv nuda odsouzených.

Sociální pracovník se setkává s odsouzenými každý den, proto by zdravotně sociální pracovník mohl plnit úlohu včasného odhalování duševních poruch u vězňů, např. deprese.

Působnost zdravotnických služeb ve věznicích by se neměla omezovat pouze na léčení nemocných. Měly by být pověřeny i úkoly v oblasti sociálního a preventivního lékařství. Zdravotně sociální pracovník věznice by mohl dbát na pravidelné informování vězňů i personálu věznice o přenosných chorobách (např. o hepatitidě, AIDS, tuberkulóze a kožních infekcích). Poskytovat odpovídající komplexní poradenství dle typu onemocnění. Vězeňský personál by měl být průběžně informován a edukován v otázkách týkajících se potřebných preventivních opatření, ale i o přístupu k případům HIV pozitivních osob.

Prevence sebevražd. V rámci zařízení je potřeba zajistit řádnou informovanost o tomto problému a postarat se o to, aby byla přijata náležitá opatření. Rozeznat příznaky signalizující nebezpečí sebevraždy, ovládat základy krizové intervence.

Ve věznicích se také vyskytuje určitá část duševně nevyrovnaných jedinců, kteří v sobě nesou pozůstatky rodinných traumat, drogové závislosti, konflikty s autoritami, ale i další nepříznivé sociální zkušenosti. Objevuje se násilnické chování, sebevražedné sklony, nepřijatelné sexuální chování; po většinu času nejsou schopni se kontrolovat a postarat se o sebe. Potřeby těchto odsouzených nejsou ryze lékařské povahy, zdravotně sociální pracovník by mohl podpořit eliminaci či je snížit pomocí sociálně-terapeutických programů.

Další činností zdravotně sociálního pracovníka je možné zajištění administrativních záležitostí spojených s úmrtím odsouzených, poradenství pro rodiny, aj. V nynějším systému úmrtí odsouzených zajišťuje ředitel dané věznice.

Běžné léky na oddělení odsouzeným osobám ve výkonu trestu podává dozorce na příslušném patře. Tuto činnost by mohl také v určité míře nahradit zdravotně sociální pracovník. Léky, které mohou být zneužitelné (k otravám, sebevraždám, „oblbování“) by podávala zdravotní sestra, jako doposud.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODIKA VÝZKUMU

Praktická část bakalářské práce je věnována získání informací o subjektivním vnímání poskytované penitenciární péče u klientů v odnětí trestu svobody ve Věznici a ÚVZD Opava. Vnímání poskytovaných sociálních aktivit a jejich vliv jako prostředek k ulehčení prožití výkonu trestu odnětí svobody a přípravy na reintegraci do majoritní společnosti.

K vypracování praktické části práce byla zvolena metoda kvantitativního výzkumu, jejímž cílem bylo zjistit subjektivní vnímání poskytované penitenciární péče u klientů v trestu odnětí svobody.

U kvantitativního šetření se zabýváme vztahem proměnných, jejichž základem je zaměření se na určitý počet proměnných použitím dotazníku. Účelem šetření je nalézt, v jakém vztahu jsou k sobě proměnné. Podstatou kvantitativního šetření je používání numerických dat získaných měření proměnných. Mezi výhody kvantitativního výzkumu patří zobecnění populace, relativně rychlý sběr dat, poskytuje přesná data, užitečný při výzkumu velkých skupin. Nevýhodou tohoto výzkumu může být reduktivní způsob získávání dat, výzkumník se soustřeďuje na určitou teorii a její testování, a ne na rozvoj teorie. (Hendl, 2016)

Data byla sbírána pomocí techniky dotazníku. Technika dotazníku je jeden ze způsobů získávání údajů pomocí otázek, které mají popisný charakter. Tato technika je v kvantitativním výzkumu používaná nejčastěji. (Polonský, 2000) K získávání dat je dotazník považován jako univerzální nástroj. (Hendl a Remr, 2017) Informace se získávají v písemné formě prostřednictvím terénního sběru dat. Tato technika má jak svá pozitiva a také svá negativa. Výhodou dotazníku je rychlé získání informací od velkého počtu respondentů za relativně krátké časové období a také zaručuje anonymitu respondenta. K negativům dotazníků může patřit nízká návratnost, odpovědi mohou být zkreslené, protože respondenti nemusí na otázky odpovídat pravdivě nebo otázku špatně pochopí.

Dotazník (Příloha 1) byl připraven autorkou práce a obsahuje 21 otázek, které byly zaměřeny na cíl práce, jako je úroveň, spokojenost a kvalita poskytovaných aktivit programu zacházení. První 4 otázky jsou informativní - demografické, kde se zjišťovaly základní informace o respondentech, věk, dosažené vzdělání a rodinný stav. Další skupina otázek byla zaměřena na zjištění, do které vnitřní skupiny prostupné diferenciaci jsou klienti zařazeni, zda jsou pracovní vytížení, zda byli v průběhu VTOS informováni o programu zacházení a jak vnímají aktivity programu zacházení, včetně jejich hodnocení a

oblíbenosti. Poslední skupina otázek byla zaměřena na spokojenost a kvalitu práce zaměstnanců věznice.

Dotazník nabízel respondentům otázky uzavřené, kde bylo možno vybrat jednu odpověď. Uvedeny byly také otázky polootevřené, kde mohli respondenti doplnit svůj subjektivní názor.

Veškeré údaje, které byly získané od respondentů, byly zpracované do přehledných grafů s popisy.

5.1 Cíle výzkumu

Cílem kvantitativního výzkumu bylo získat potřebné informace o subjektivním vnímání poskytované penitenciární péče u klientů v odnětí trestu svobody ve Věznici a ÚVZD Opava. Vnímání poskytovaných sociálních aktivit a jejich vliv jako prostředek k ulehčení prožití výkonu trestu odnětí svobody a přípravy na reintegraci do majoritní společnosti.

Oblasti, které byly výzkumem sledovány, jsou: poskytované aktivity, úroveň nabízených aktivit a kvalita péče ze strany zaměstnanců věznice.

5.2 Charakteristika zkoumaného vzorku

Výzkumný vzorek byl vybrán záměrně. Soubor respondentů byl tvořen z osob odnětí trestu svobody ve Věznici a ÚVZD v Opavě. Věznice a ÚVZD je rozdělen do dvou nezávislých objektů. Objekt na ulici Krnovská je určen pro výkon trestu odnětí svobody mužů odsouzených s ostrahou se středním stupněm zabezpečení. Je zde také zřízen specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených mužů příslušníků bezpečnostních sborů, vojáků z povolání a strážníků obecní policie. Dále je určena pro výkon zabezpečovací detence. Objekt na ulici Olomoucká je věznicí pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen s ostrahou s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení a se zvýšenou ostrahou. Také zde je zřízen specializovaný oddíl pro výkon ochranných léčení proti-toxikomanického, protialkoholního, patologického hráčství a specializovaný oddíl pro ženy s duševními poruchami. Pro výzkum byl vybrán objekt Olomoucká, kde se nacházejí pouze ženy ve výkonu trestu odnětí svobody.

Kritériem bylo, že odsouzené ženy musí být zařazené na standardním oddělení výkonu trestu odnětí svobody, protože zde plní programy zacházení minimálního nebo standardního rozsahu. Nemohly to být ženy, které mají stanoven program speciálního

zacházení anebo jsou umístěné na oddělení pro duševní poruchy. Na základě dohody s ředitelem Věznice a ÚVZD Opava odsouzeným ženám roznesla dotazníky a následně dotazníky vybrala sociální pracovnice, která, bylo-li to nutné, respondentům byla nápomocna při jejich vyplňování.

Věznicí a ÚVZD Opava byly poskytnuty dotazníky a jejich návratnost byla v počtu 66. Z důvodu neúplnosti vyplnění byly 2 dotazníky vyřazeny. Ke statistickým účelům bylo tedy použito 64 dotazníků.

5.3 Organizace výzkumu

Byl sestaven dotazník (Příloha 1), jehož cílem bylo získat informace od odsouzených osob z Věznice a ÚVZD Opava o subjektivním vnímání poskytované penitenciární péče u klientů v odnětí trestu svobody. Vnímání poskytovaných sociálních aktivit a jejich vliv jako prostředek k ulehčení prožití výkonu trestu odnětí svobody a přípravy na reintegraci do majoritní společnosti.

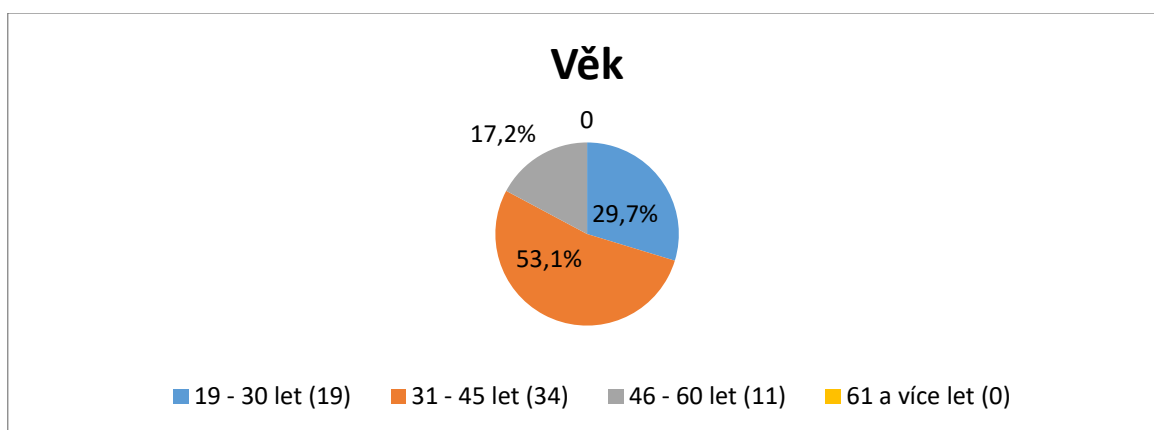
Dotazník byl vypracován v průběhu měsíce března 2022. V březnu 2022 byl kontaktován ředitel Věznice a ÚVZD Opava, který výzkumné šetření povolil. Povolení k výzkumnému šetření má autorka práce u sebe. Začátkem měsíce dubna 2022 bylo provedeno dotazníkové šetření, kterému předcházela osobní schůzka s ředitelem věznice a následně se sociální pracovnicí. Na základě domluvy s ředitelem byly dotazníky odsouzeným osobám zprostředkovány sociální pracovnicí. Z důvodu bezpečnosti pohybu cizí osoby v prostorách věznice a také post-kovidové pandemie, bylo zvoleno předání dotazníků odsouzeným ženám právě přes sociální pracovnici. Se zněním dotazníku byla seznámena; k jeho obsahu neměla připomínky ani dotazy a souhlasila. Dotazníky rozdala a na základě jejich možností a schopností byla nápomocna s jejich vyplněním. Vyplněné dotazníky byly ve věznicí vyzvednuty v polovině měsíce dubna 2022.

5.4 Zpracování a analýza dat

Pro přehlednější orientaci v získaných datech je u většiny otázek vyobrazený výsečový a sloupcový graf, který výsledná data znázorňuje. Otázky jsou zpracovány postupně, získaná data k jednotlivým otázkám jsou zpracována a interpretována v textu.

Otázka 1 Váš věk

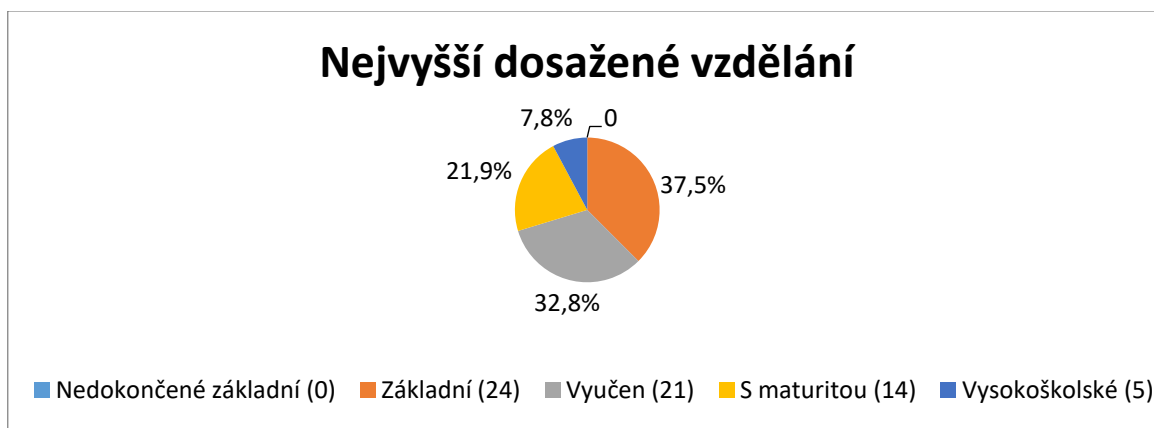
Z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) nejvyšší procento věku dotazovaných odsouzených 34 žen bylo v rozmezí 31–45 let, což je 53,1 %. Z celkového počtu dotazovaných, 19 dotazovaných respondentek se nacházelo ve věku 19–30 let, což je 29,7 % a 17,2 % respondentek se nacházelo ve věku 46–60 let. Ve věku 61 a více let zde nikdo nebyl (viz Graf 1).

Graf 1 Věk

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 2 Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Touto otázkou se zjišťovalo nejvyšší dosažené vzdělání. Z celkového počtu 64 dotazníků (100,0 %), 24 respondentek nejčastěji uvedlo základní vzdělání, a to v 37,5 % případech, vyučeno bylo 21 respondentek, což činí 32,8 %. V 21,9 % bylo uváděno vzdělání s maturitou a to 14 respondentkami. Nejméně zastoupenou skupinou byly respondentky s vysokoškolským vzděláním, které uvedlo pouze 5 respondentek, což je 7,8 % (viz Graf 2).

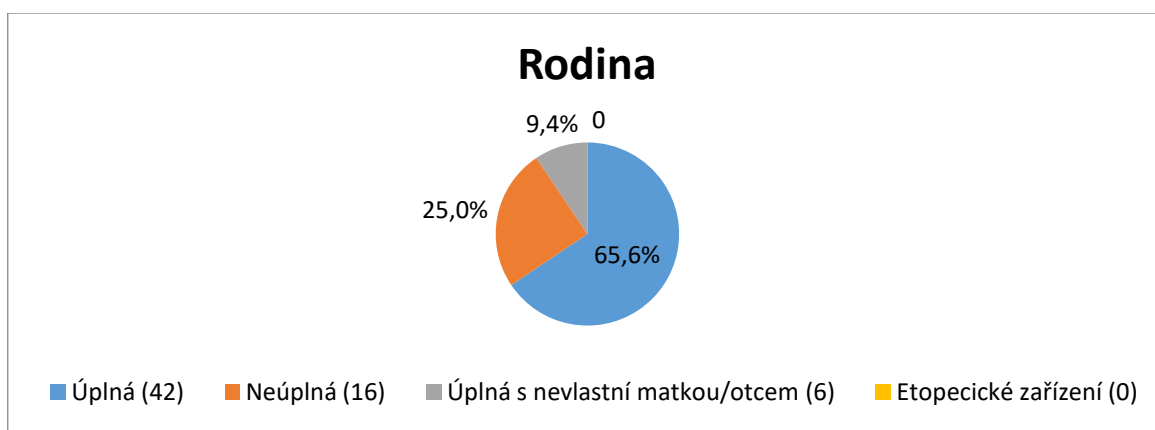
Graf 2 Nejvyšší dosažené vzdělání

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 3 Z jaké rodiny pocházíte?

V této otázce se dotazník zaměřoval na zjištění, z jaké rodiny odsouzené ženy pochází. Z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) nejčastější odpovědí bylo, že 42 respondentek pochází z úplně rodiny, to je 65,6 %. Z neúplné rodiny pochází 16 respondentek, což činí 25,0 % a z nevlastní, a to buď matkou, nebo otcem odpovědělo 6 respondentek, což je 9,4 % (viz Graf 3).

Graf 3 Rodina

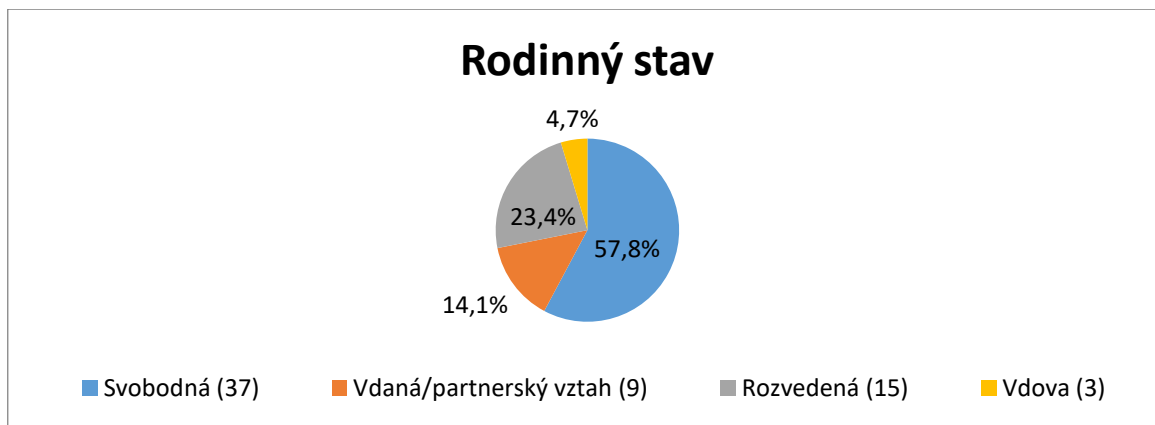

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 4 Jaký je Váš rodinný stav?

Z daného celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) nejvyšší procento dotazovaných odsouzených žen je svobodných, a to 37 žen, což je 57,8 %. Druhou nejvyšší skupinu tvoří ženy rozvedené, to je 23,4 %, tedy celkem 15 žen. Nejmenší skupinu 4,7 % tvoří 3 ženy vdovy (viz Graf 4).

Graf 4 Rodinný stav

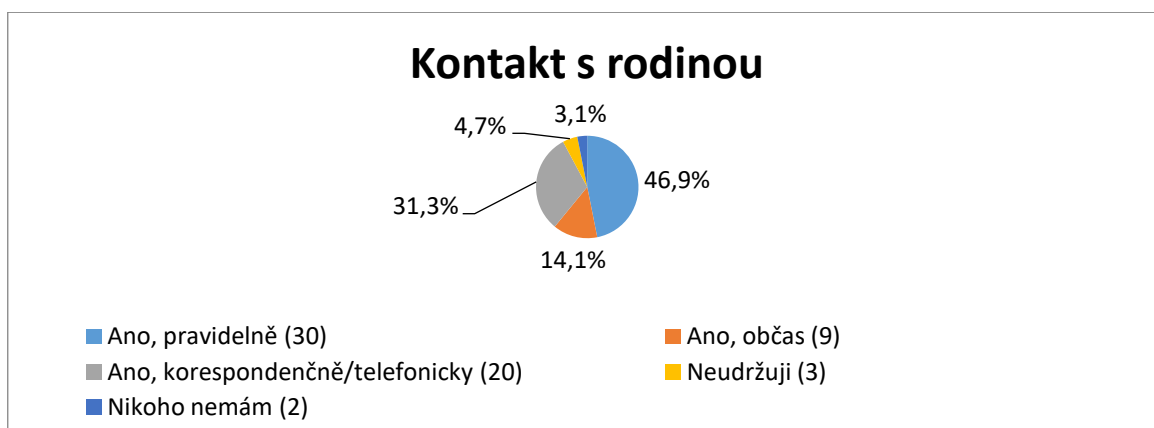

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 5 Udržujete během VTOS kontakt s rodinou?

Touto otázkou bylo zjištěno, jak udržují odsouzené ženy kontakt s rodinou. Téměř polovina (30 žen) z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) uvedla, že je rodina pravidelně navštěvuje (46,9 %). Více než jedna čtvrtina (20 žen) uvedla, že udržují kontakt korespondenčně nebo telefonicky (31,3 %). Z celkového počtu 2 ženy (3,1 %) odpověděly, že nikoho nemají a 3 ženy (4,7 %) uvedly, že s nikým neudržují žádný kontakt (viz Graf 5).

Graf 5 Kontakt s rodinou

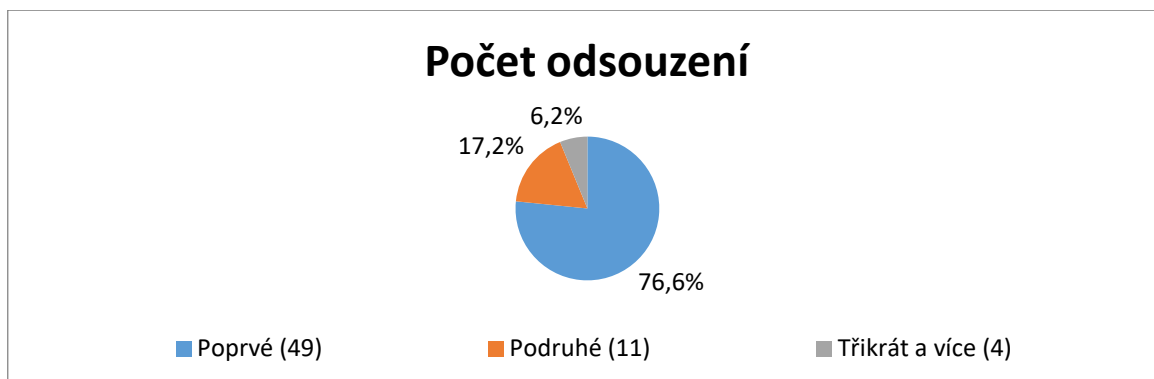

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 6 Po kolikáté jste ve VTOS?

V této otázce bylo zjišťováno, po kolikáté jsou respondentky ve výkonu trestu odnětí svobody. Z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) tři čtvrtiny respondentek 49 žen uvedlo, že jsou ve věznicí poprvé 76,6 %. Osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, které jsou ve výkonu podruhé, je 11 žen, tedy 17,2 %. Zbylé 4 respondentky, což činí 6,2% uvedly, že jsou ve výkonu trestu po třetí a více (viz Graf 6).

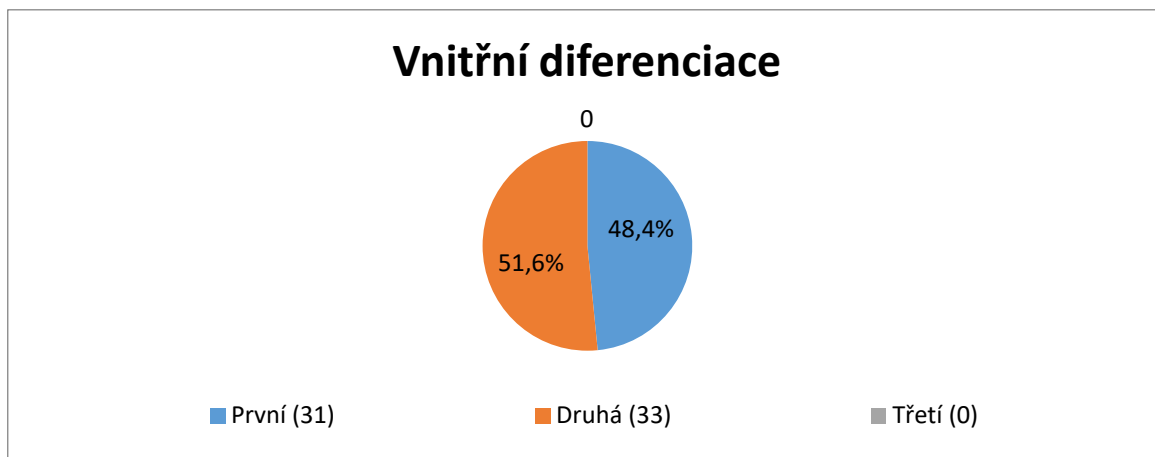
Graf 6 Počet odsouzení

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 7 V jaké skupině vnitřní prostupné diference se nacházíte?

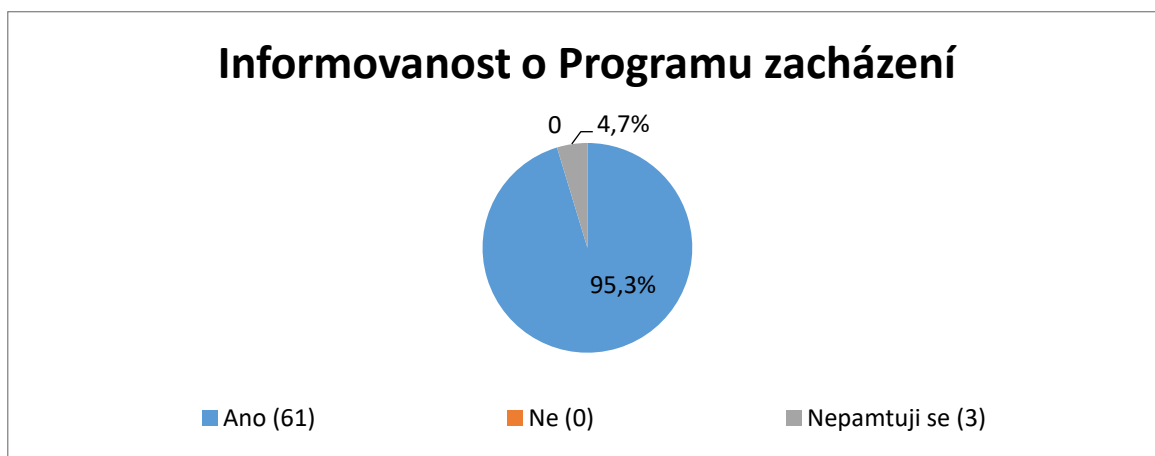
Na tuto otázku v jaké skupině vnitřní diference se nachází, odpověděly respondentky téměř shodně. Z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) 31 respondentek (48,4 %), se nachází v první skupině vnitřní diference, 33 respondentek (51,6 %) uvedlo druhou vnitřní diference. Třetí skupinu vnitřní diference nikdo neuvedl (viz Graf 7).

Graf 7 Vnitřní diference

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 8 Byl/a jste v průběhu VTOS informován co je, a k čemu slouží „Program zacházení“?

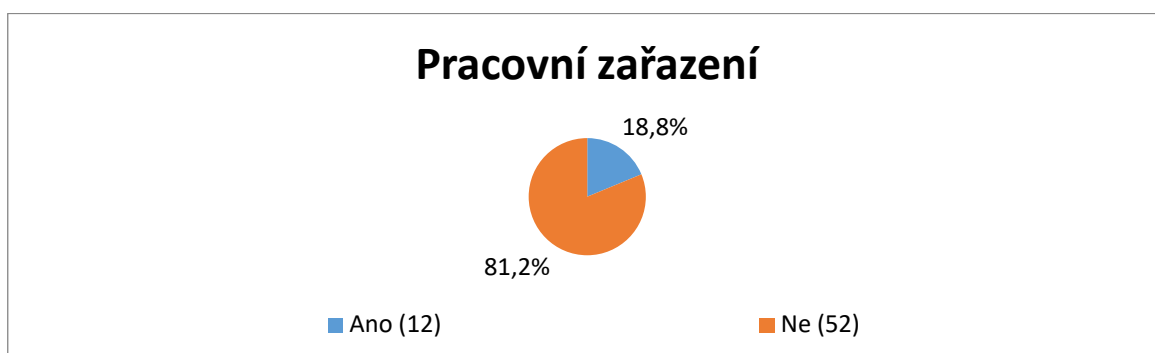
U této otázky měly odsouzené ženy na výběr z možností Ano/Ne/Nepamatuji se. Ze získaných odpovědí vyplývá, že z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) většina 61 respondentek (95,3 %) byla při svém zařazování informována, co je a k čemu slouží program zacházení. 3 respondentky (4,7 %) odpověděly, že si nepamatují (viz Graf 8).

Graf 8 Informovanost o Programu zacházení

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 9 Jste ve VTOS pracovně zařazen?

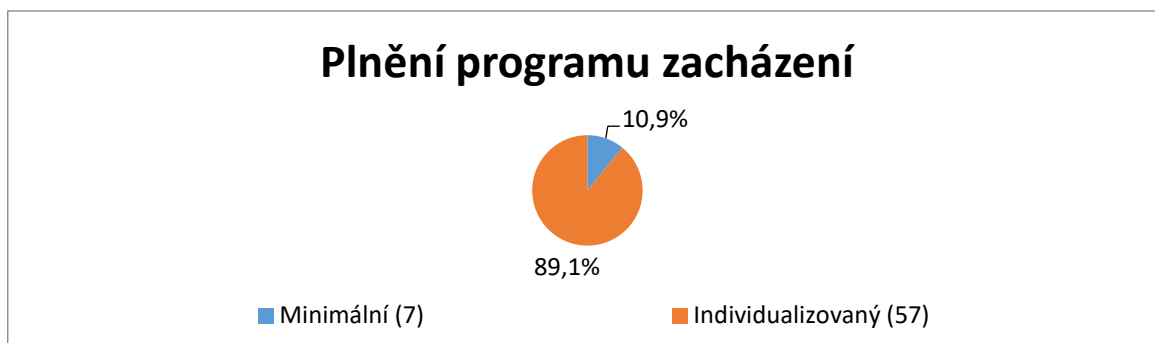
V této otázce se zjišťovalo pracovní zařazení. Každý odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody je povinný pracovat, pokud práce je. Úlevu mají osoby, které pobírají důchod, invalidní důchod nebo zdravotní stav jim to nedovoluje. Respondentky měly na výběr ze dvou odpovědí: Ano/Ne. Z celkového počtu 64 dotazovaných (100,0 %) pouze 12 respondentek (18,8 %) odpovědělo, že jsou pracovně zařazené. Zbylých 81,2 %, což je 52 žen pracovní zařazení nemá. Důvodem, proč větší procento respondentek nejsou pracovně zařazené, by mohla být stále trvající kovidová pandemie (viz Graf 9).

Graf 9 Pracovní zařazení

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 10 V jaké míře „Program zacházení“ plníte?

Touto otázkou se zjišťovala míra plnění programu zacházení. Ve věznicích existují dva typy míry plnění programu zacházení a to minimální, což znamená, že plní pouze pracovní aktivity a individualizovaný, který znamená, že odsouzený se zapojuje do vícera aktivit najednou. Z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) dle získaných odpovědí 57 respondentek, to je 89,1 % se zapojuje do několika aktivit. Zbylých 7 respondentek, což činí 10,9 % plní pouze pracovní aktivity (viz Graf 10).

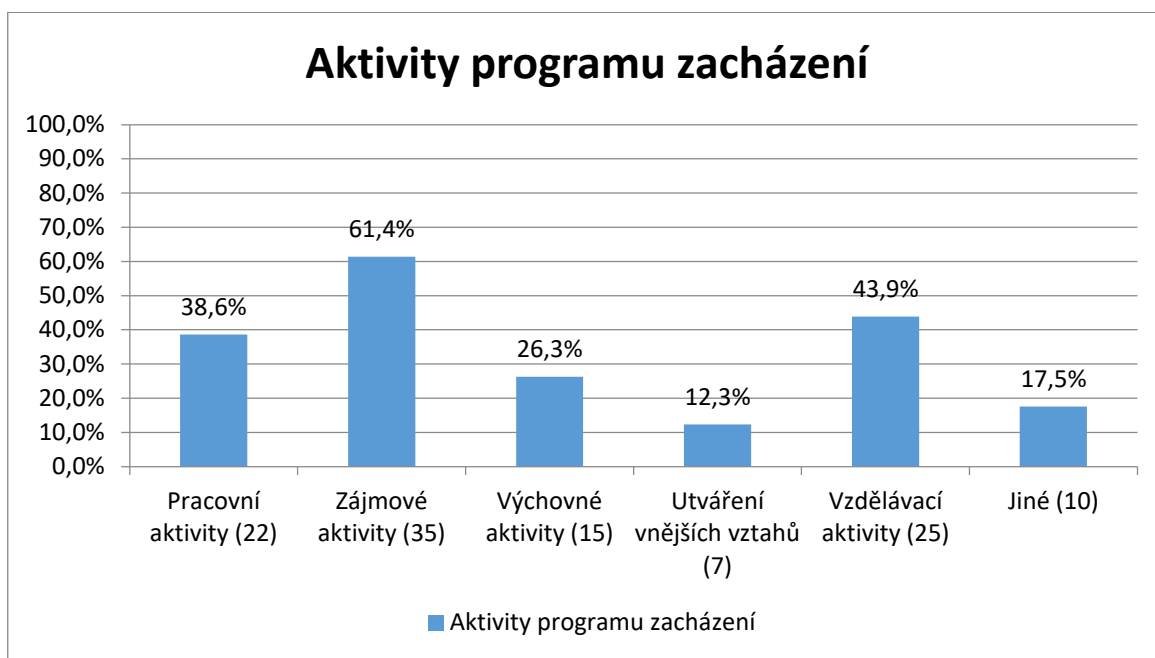
Graf 10 Plnění Programu zacházení

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 11 Jaké aktivity programu zacházení využíváte nejraději?

Tato otázka byla zaměřena na jednotlivé druhy programu zacházení. Respondentkám byl nabídnut seznam nabízených aktivit a měly možnost volby více odpovědí. Otázkou jsme zjišťovali, kterým konkrétním aktivizačním činnostem se respondentky věnují nejčastěji s možností vypsát konkrétní činnosti, které nejraději využívají. U respondentek převažují nejčastěji zájmové aktivity. Z celkového počtu 57 respondentek (100,0 %), zájmové aktivity využívá více než polovina, tedy 35 respondentek, to činí 61,4 %. Konkrétně nejvíce vypsané aktivity byly společenské hry, sporty a ruční práce. Druhé místo obsadily téměř se stejným počtem aktivity vzdělávací s 25 respondentkami, což činí 43,9 % a aktivity pracovní 22 respondentek, to je 38,6 %. U vzdělávacích aktivit byla nejvíce zmíněná výuka cizích jazyků a všeobecná osvěta. Nejmenší zastoupení mají aktivity utváření pozitivních vnějších vztahů v počtu 7 respondentek, což je 12,3 % (viz Graf 11).

Graf 11 Využívané aktivity programu zacházení

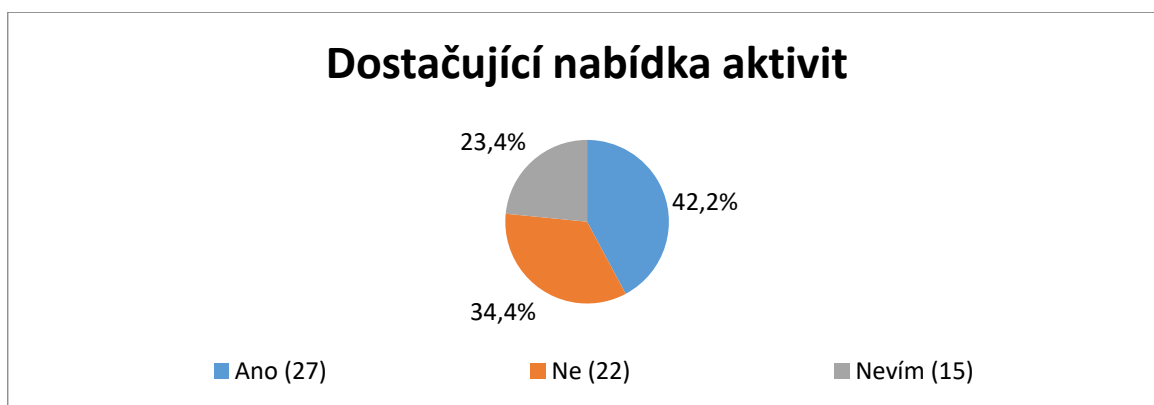

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 12 Myslíte si, že je nabídka aktivit ve VS ČR je dostačující?

U této otázky měly odsouzené ženy na výběr z možností Ano/Ne/Nevím. Ze získaných odpovědí vyplývá, že ženy ve věznicí Opava považují i nepovažují nabídku aktivit programu zacházení za dostačující. Z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) 27 respondentek, což je 42,2 %, uvedlo, že nabídka aktivit je dostačující, zato 22 respondentek, což je 34,4 % za dostačující nepovažuje. Ostatní se vyjádřily odpovědí neví, což činí 23,4 %. (viz Graf 12).

Graf 12 Dostačující nabídka aktivit

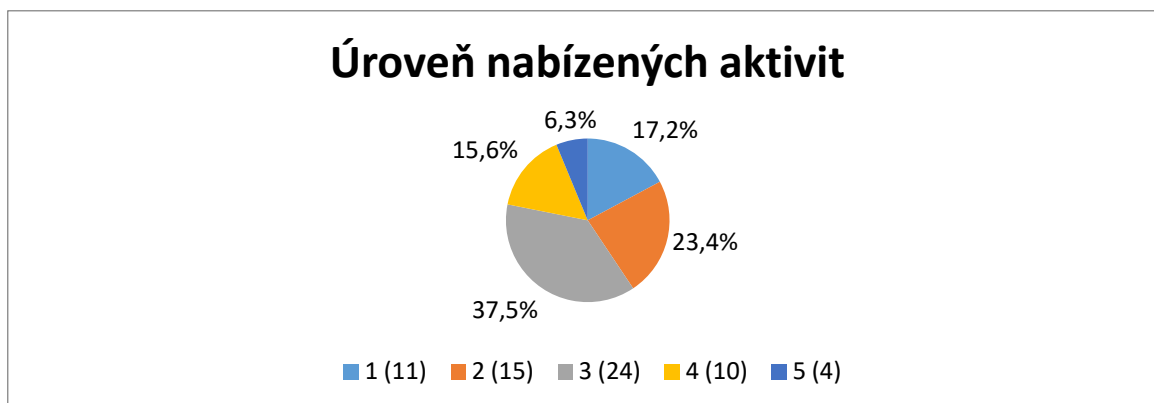

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 13 Jak byste ohodnotil úroveň nabízených aktivit ve VTOS?

U otázky bylo zvoleno hodnocení na škále od 1 do 5, kdy 1 byla nejlepší a 5 nejhorší. Prostřednictvím této otázky byla zjištěna úroveň nabízených aktivit. Z odpovědí vyplynulo, že z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) 24 respondentek (37,5 %) hodnotí úroveň aktivit průměrně. Pozitivní úroveň aktivit hodnotí 11 respondentek to je 17,2 %. S úrovní nabízených aktivit nejsou spokojené 4 respondentky, to činí 6,3 % (viz Graf 13).

Graf 13 Úroveň nabízených aktivit

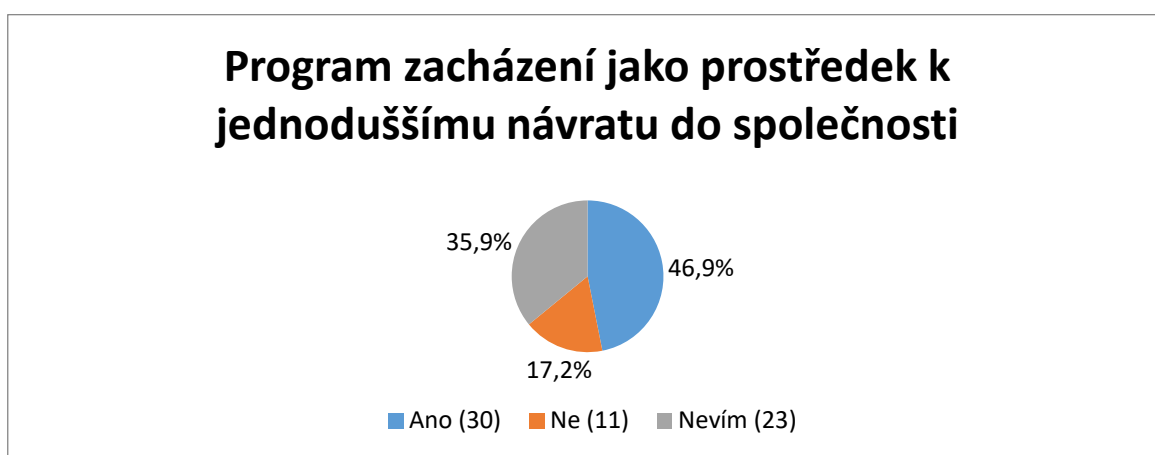

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 14 Vnímáte aktivity spojené s programem zacházení jako prostředek k jednoduššímu návratu do společnosti po propuštění z VTOS?

V této otázce měly respondentky opět na výběr z možností Ano/Ne/Nevím. Téměř polovina, 30 respondentek z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) odpověděla, že program zacházení vidí jako prostředek k jednoduššímu návratu do společnosti (46,9 %). 11 respondentek (17,2 %) vyjádřilo nesouhlas. Zbytek 23 respondentek (35,9 %) uvedlo, že neví (viz Graf 14).

Graf 14 Program zacházení jako prostředek k jednoduššímu návratu do společnosti

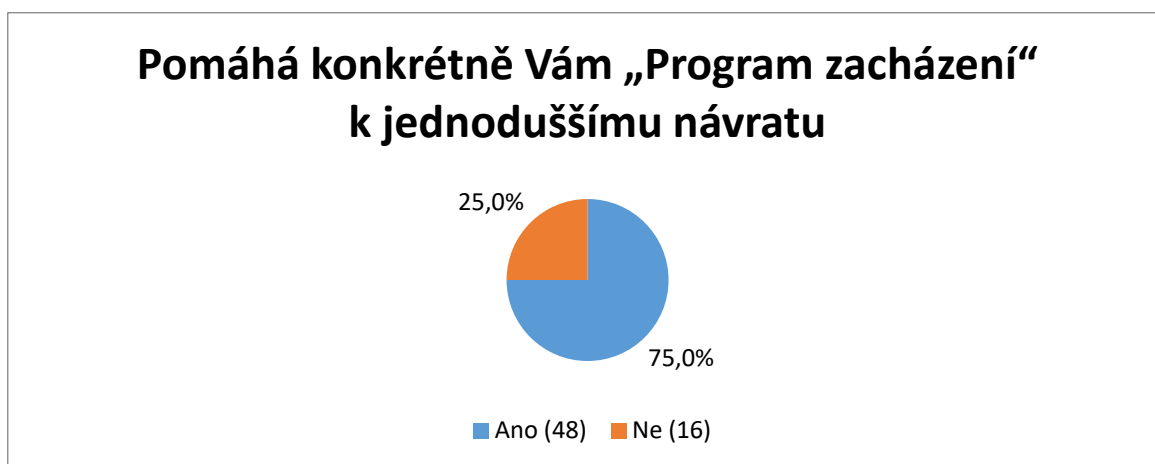

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 15 Pomáhá konkrétně Vám „Program zacházení“ k jednoduššímu návratu do společnosti po propuštění z VTOS?

Tato otázka směřovala na vyjádření se, jestli program zacházení konkrétně pomáhá dané osobě k jednoduššímu návratu do společnosti po propuštění. Z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) na tuto otázku odpověděly tři čtvrtiny respondentek (75 %) kladně. Nesouhlas vyjádřilo 16 respondentek, což činí 25,0 % (viz Graf 15). Odpověď ano byla často rozšířena o důvody: „Pomáhá mi to dodržovat pravidla“, „nevyjdu ze cviku v dodržování řádu“, „dochvilnost a disciplína“, „dodržuju denní plán a jsem zodpovědnější“. Zato odpověď ne byla rozšířena: „aktivity slouží k vyplnění času, ne k návratu“, „nemyslím si, že hraní společenských her či poslech hudby může nějak ovlivnit návrat do společnosti“, „nemá to s realitou nic společného“, „tyhle aktivity v normálním životě nevyužiju.“

Graf 15 Pomáhá konkrétně Vám „Program zacházení“ k jednoduššímu návratu

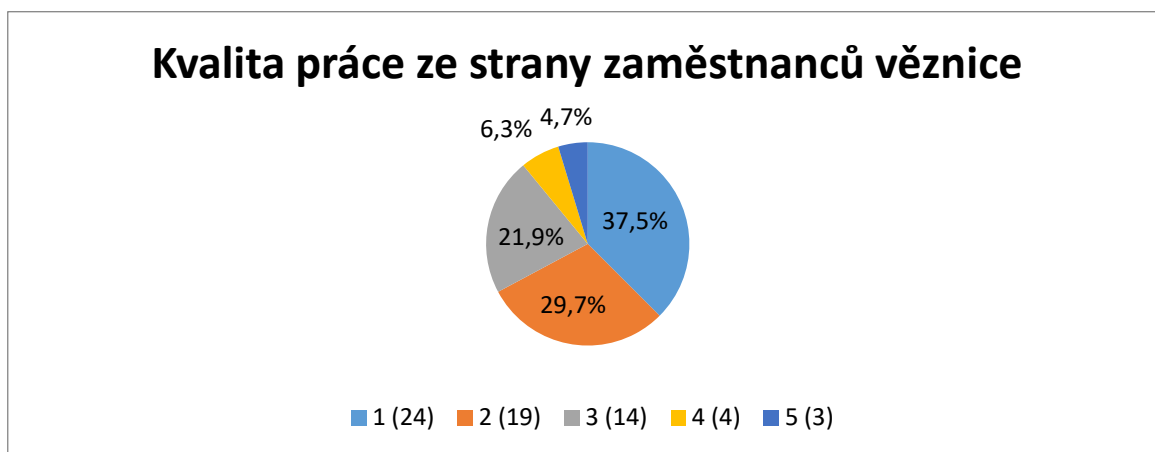

Zdroj: Vlastní zpracování, 2022

Otázka 16 Jak na Vás působí kvalita práce a pomoc ze strany sociálních pracovníků a dalších zaměstnanců věznice?

U této otázky se zjišťovala úroveň kvality poskytované práce ze strany zaměstnanců věznice. Bylo zvoleno hodnocení na škále od 1 do 5, kdy 1 byla nejlepší a 5 nejhorší. Z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) hodnotou 1 odpovědělo 24 respondentek to je 37,5 %, hodnotou 2 odpovědělo 19 respondentek méně než hodnotou 1 to je 29,7 %, hodnotou 3 se 14 respondentkami, to je 21,9 %. Hodnotou 4 odpověděly 4 respondentky (6,3 %) a hodnotou 5 respondentky 3, což činí 4,7 % (viz Graf 16).

Graf 16 Kvalita práce ze strany zaměstnanců věznice

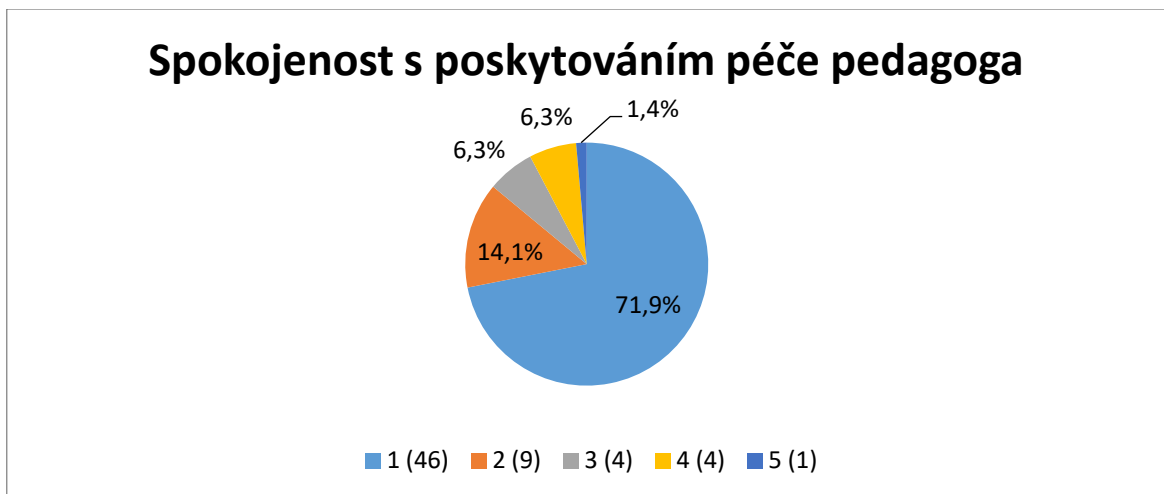
Zdroj: Vlastí zpracování, 2022

Otázka 17 Jak hodnotíte spokojenost s poskytováním zdravotně sociální péče od zdravotně sociálního pracovníka?

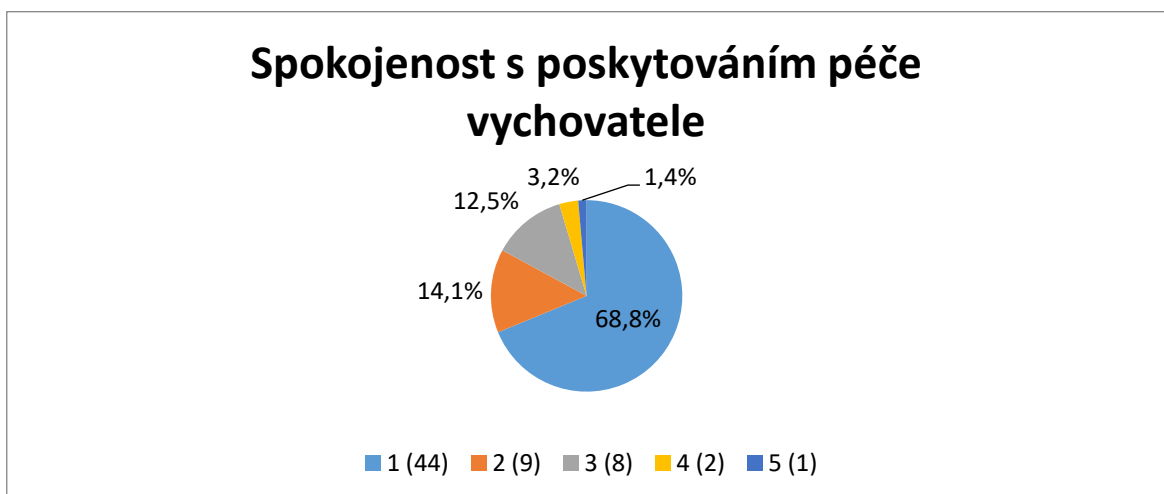
Polovina respondentek k této otázce uvedla, že tato pozice u nich není, tím pádem nemohou hodnotit. Druhá část respondentek hodnotila škálou od 1 do 5 sociálního pracovníka. Další část respondentek tuto část otázky pochopila jako hodnocení kvality práce ze strany zdravotních pracovníků, a to lékaře a zdravotní sestru.

Otázka 18 Jak hodnotíte spokojenost s poskytováním péče ostatních zaměstnanců věznice?

Tato otázka se zabývala spokojeností respondentek s poskytováním péče ze strany zaměstnanců věznice. Zde bylo opět zvoleno hodnocení na škále od 1 do 5. Pro hodnocení péče byl vybrán pedagog, vychovatel, psycholog a kaplan. Pro každou profesi byl vytvořen samostatný graf (viz Graf 17, 18, 19 a 20).

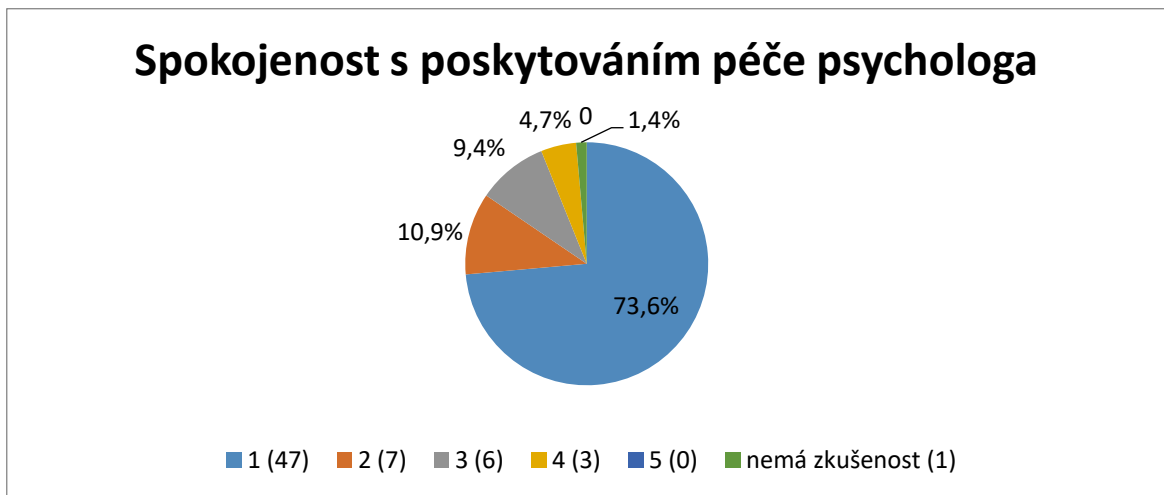
Graf 17 Spokojenost s poskytováním péče od pedagoga

Zdroj: Vlastí zpracování, 2022

Graf 18 Spokojenost s poskytováním péče od vychovatele

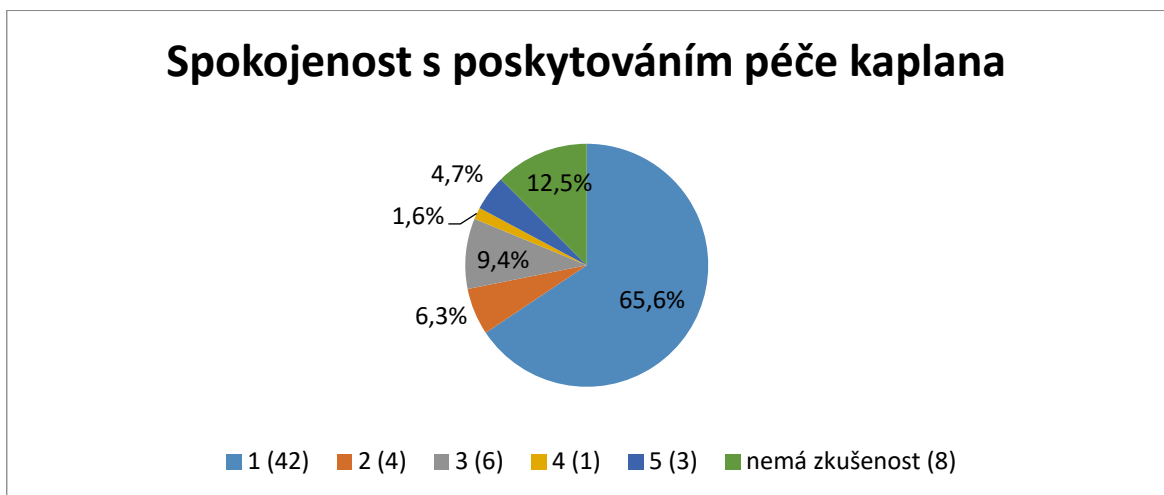
Zdroj: Vlastí zpracování, 2022

Graf 19 Spokojenost s poskytováním péče psychologa

Zdroj: Vlastí zpracování, 2022

Graf 20 Spokojenost s poskytováním péče kaplana

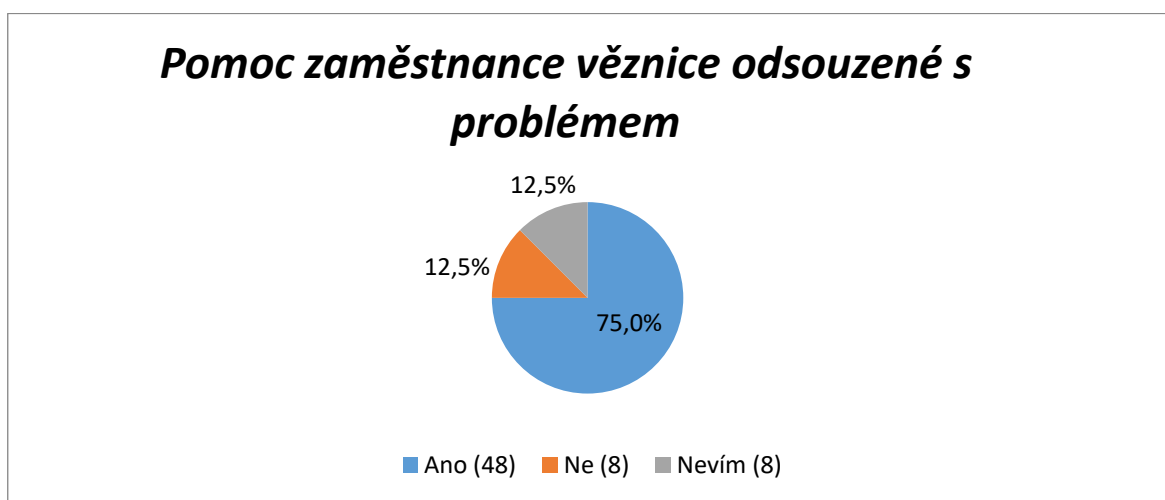

Zdroj: Vlastí zpracování, 2022

Otázka 19 Pomohl Vám někdy nějaký zaměstnanec věznice s Vaším problémem (jakýmkoli)?

U této otázky měly odsouzené ženy na výběr z možností Ano/Ne/Nevím. Z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) tři čtvrtiny respondentek uvedlo, že měly nějaký problém, který potřebovaly vyřešit, a dostalo se jim pomoci od zaměstnanců věznice. Z celkového počtu to činí 48 respondentek to je 75 %. Odpověď ne a nevím odpovědělo stejný počet respondentek 8 žen, dohromady je to 16, což dohromady činí 25 % (viz Graf 21).

Graf 21 Pomoc zaměstnance věznice odsouzené s problémem

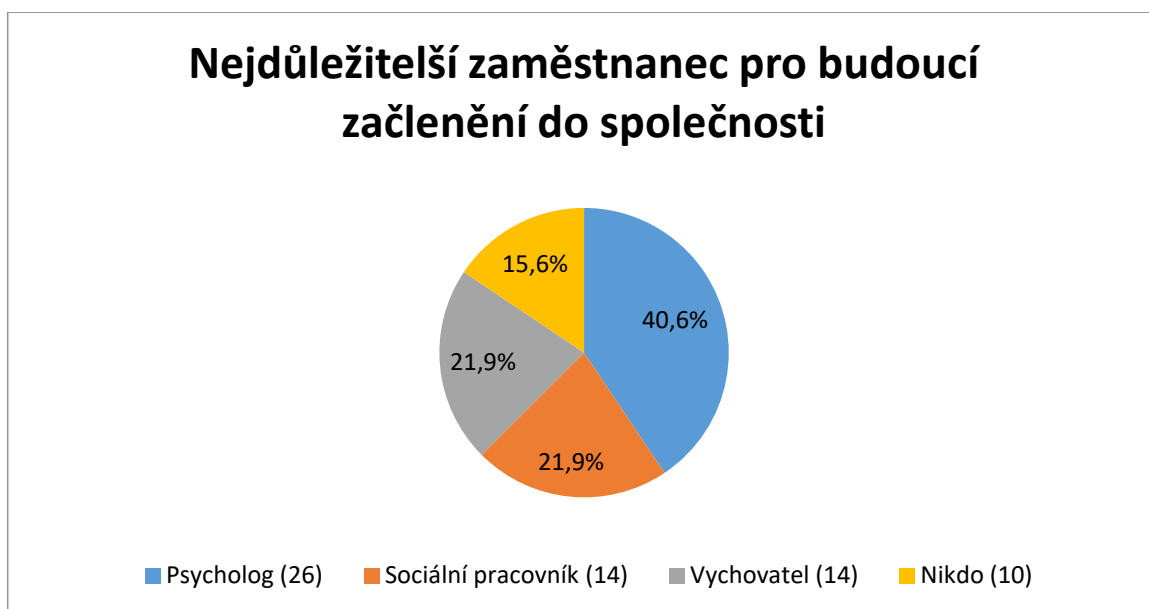

Zdroj: Vlastí zpracování, 2022

Otázka 20 Který z účastníků (zaměstnanců) multidisciplinárního týmu je pro Vás v souvislosti s budoucím začleněním do společnosti nejdůležitější a proč?

Tato otázka byla otevřená. Respondentky mohly samy vypsát, koho považují za nejdůležitějšího v souvislosti s jejich budoucím začleněním. Nejčastěji byl z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %), 26 respondentkami to je 40,6 % zmiňován psycholog. Zmíněné důvody proč: „jsou ochotní pomoci a odpovědět na otázky“, „ve všem mi pomohl“, „pomáhá mi se vyrovnat s úzkostí a podporuje mou osobnost“, „díky nim nalézám sama sebe“, „řešení mé drogové závislosti“, „můžu si s ním promluvit o jakémkoli problému“. Druhým nejvíce zmiňovaným byl sociální pracovník a vychovatel se stejným počtem 16 respondentek to je 21,9 %. Důvody, proč psaly sociálního pracovníka, byly: „vyřešily jsme můj problém s bydlením“, „našla mi zaměstnání“, „je moc ochotná, každý můj problém byl vyřešen.“ K vychovateli bylo napsáno: „V podstatě se o mě denně stará, řeší mé obtíže s vězni, díky němu se cítím trochu v bezpečí.“ „Abych se mohla po VS začlenit musím to zde zvládnout se zdravým rozumem a k tomu mi právě pomáhá vychovatel.“ Pro 10 respondentek to je 15,6 % není žádný zaměstnanec důležitý pro jejich budoucí začlenění do společnosti (viz Graf 22).

Graf 22 Nejdůležitější zaměstnanec pro budoucí začlenění do společnosti

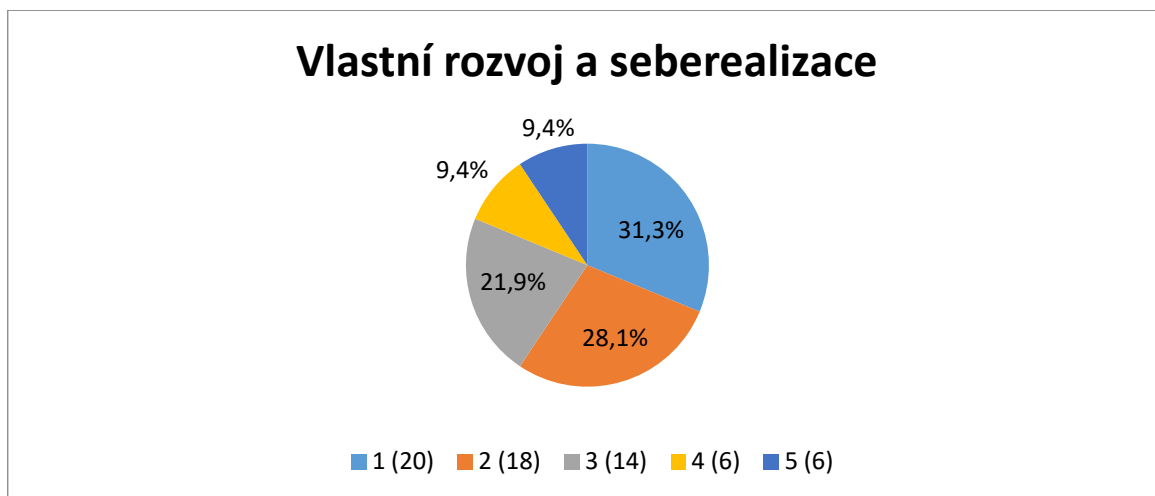

Zdroj: Vlastí zpracování, 2022

Otázka 21 Jak byste ohodnotil možnosti vlastního rozvoje a seberealizace ve věznici?

U otázky bylo zvoleno hodnocení na škále od 1 do 5, kdy 1 byla nejlepší a 5 nejhorší. Prostřednictvím této otázky se hodnotil vlastní rozvoj a seberealizace ve vězení. Z celkového počtu 64 respondentek (100,0 %) hodnotou 1 odpovědělo 20 respondentek to je 31,3 %, hodnotou 2 odpovědělo o 2 respondentky méně než hodnotu 1 to je 18 respondentek, což činí 28,1 %. Dále následovala hodnota 3 se 14 respondentkami, to je 21,9 %. Stejný počet 6 respondentek to je 9,4 % odpovědělo hodnotou 4 a 5 (viz Graf 23).

Graf 23 Vlastní rozvoj a seberealizace

Zdroj: Vlastí zpracování, 2022

6 DISKUZE

Předložená bakalářská práce byla věnována odborné činnosti zdravotně sociálního pracovníka v multidisciplinárním týmu v realizaci programu zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Zacílený byl na specifika poskytované sociální a zdravotně sociální práce klientům v rámci smysluplných činností ve věznicích v České republice v přímé penitenciární péči odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody se zřetelem na obsah odborné činnosti a principy dodržování etických hodnot. Důležité je i poslání připravit klienta na reintegraci do majoritní společnosti. Výzkumná část práce představuje výsledky kvantitativního výzkumu, s využitím techniky dotazníku, zacílené na subjektivní vnímání poskytované penitenciární péče u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

Problematika, která byla kvantitativním výzkumem sledována, je v současné době aktuální. V České republice za rok 2021 bylo celkem 18 748 osob v trestu odnětí svobody, z toho bylo celkem 1 411 žen. Ze statistik za poslední tři roky vyplývá, že počet odsouzených osob mírně poklesl, důvodem mohl Covid-19, který znemožnil v takové míře konat trestnou činnost.

V praktické části práce poskytlo informace celkem 64 respondentek - odsouzené ženy, které odpovídaly celkem na 21 otázek. Byly sledovány postoje respondentek, které zaujímají k poskytované sociální péči v zařízení, jak vnímají programy zacházení, jež napomáhají k jejich úspěšnému začlenění zpět do majoritní společnosti.

Podle statistických údajů ze Statistické ročenky věznic z roku 2021, je ve věznicích nejvíce odsouzených žen ve věku mezi 31 – 45 let s dosaženým základním vzděláním. S touto skutečností se ztotožňuje i zjištění vyplývající z našeho výzkumu u žen provedený ve věznici Opava, kde ženy ve věkovém rozmezí 31 – 45 let, jsou také zastoupeny nejvíce a to z 53,1 %. Taktéž souhlasí i nejvyšší dosažené vzdělání, a to vzdělání základní. Ve statistikách je dále uvedeno, že největší procento žen, které konají trestnou činnost, jsou ženy se statusem svobodné, což souhlasí i v předloženém výzkumu. Největší procento odsouzených žen se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé, což také výzkum potvrdil.

Podle Raszkové (2014), odsouzenému se často ve výkonu trestu rozpadne manželství či její rodina zavrhne. Odsouzený nemá potřebné zázemí a tím ztrácí motivaci ke změně. Proto je důležité, aby si odsouzený udržel kontakt s rodinou a posiloval již existující sociální vazby.

S tímto tvrzením souhlasíme a také se v rámci provedeného výzkumu potvrdilo, že odsouzení udržují s rodinou kontakt, ať už v podobě pravidelných návštěv či korespondenčně, a to u 59 vězňených žen, což je 92 %. Tato skutečnost je podporována v rámci poskytování sociální práce např. využitím metody sociálního poradenství v oblasti rodinných vztahů.

Každý odsouzený je pracovně zařazen do programu zacházení, který by měl být vytvářen za součinnosti i klienta individuálně a vězeňská služba při přiřazování práce bere na vědomí jejich odbornou kvalifikaci, aby vězni měli možnost rozvíjet svou další odbornost. (Kalvodová, 2012) Programy zacházení jsou nabídkou a možností volby pro odsouzeného. Účinnost programů je závislá od míry jeho aktivního zapojení, schopnosti opravdového a náročného procházení programem. Účinnost programů zacházení závisí především na typu programu, vhodnosti pro pachatele a také důležitou roli hraje kvalita personálu věznice. Potřeba vhodné volby programu zacházení vyplynula i z našich výsledků. Odsouzené ženy se se rády participovaly na možných aktivitách v rámci této entity, ale v důsledku covidové pandemie se nemohly zúčastňovat jakéhokoli nezaměstnání, a to v 81,2 %, což je 52 respondentek z celkového počtu 64 respondentek, které se zúčastnily našeho výzkumu (100,0 %).

S výše zmíněnou entitou souvisí i výzkum Trakala (2020) ze 4 věznic, kde zjistil, že celkové procentuální vyjádření stavu prostupných skupin vnitřní diferenciacie ve všech věznicích ukazuje, že první skupinu vnitřní diferenciacie tvoří 53,0 % (53 osob) a druhou skupinu 43,0 % (44 osob) z celkového počtu 99 jedinců (100,0). V našem výzkumu data vyšla následovně, první skupinu vnitřní diferenciacie tvoří 48,4 % (31 osob) a druhou skupinu 51,6 % (33 osob) z celkového počtu 64 (100,0 %). Trakal (2020) ve svém výzkumu také zjišťoval míru plnění programu zacházení. S naším výzkumem se data shodovaly, největší procento odsouzených plní individuální program zacházení, a to z 89,1 % (57 osob).

Kubíčková (2015) ve svém výzkumu uvádí, že ženy ve věznici Světlá nad Sázavou přijímají a plní program zacházení svědomitě, protože znají skutečnost možnosti dřívějšího podmíněného propuštění. Odsouzené ženy tedy přijímají program zacházení pozitivně. Uvedená zpráva se potvrdila i v našem výzkumu. Aktivity programu zacházení berou ze 75,0 %, což je 48 žen, zodpovědně a pozitivně. Na druhé straně některé z nich, a to 25,0 %, což je 16 žen, přijímá přidělený program zacházení pouze jako vyplnění jejich volného času, nikoli jako možnost přínosu zkušeností a nových dovedností do dalšího života.

Nejvíce a nejčastěji jsou využívány zájmové aktivity, a to u 61,4 % (35 jedinců). Z celkového výsledku dotazníkového šetření je patrné, že respondenty jsou spokojeny s úrovní poskytovaných nabízených aktivit, a to ze 40,6 % (26 jedinců).

Dvacet sedm žen, to je 42,2 % z celkového počtu 64 odsouzených (100 %), označilo v našem výzkumu nabídku aktivit programu zacházení jako dostačující. To není v souladu s výsledky od Trakala (2020), kde z výzkumu vyplynulo, že 53 žen, to je 53,0 % z celkového počtu 99 (100 %) odsouzených označují aktivity programu zacházení za nedostatečné.

Mezi jedinci v trestu odnětí svobody ve věznicích často vznikají jisté formy sociálních interakcí, které je vzájemně ovlivňují. Zaměstnanci vězeňské služby jednají s odsouzenými účelově. Na základě této skutečnosti, zaměstnanci věznic dodržují etický kodex zaměstnance VSČR, ve kterém je zmíněno, že všem klientům v rámci své činnosti mají být zaměstnanci nápomocni zvládat výkon trestu. Tato entita se potvrdila i v našem výzkumu. Odsouzené ženy mají dobré zkušenosti s obracením se na zaměstnance se svými problémy. (Češka, 2015) Z výzkumu vyplynulo, že největší procento (26 osob, což je 40,6 %) odsouzených žen označilo psychologa - jako zaměstnance, který jim nejčastěji pomohl s určitým problémem. Dále následoval sociální pracovník a vychovatel, a to u 21,9 % (což je 14 žen).

Pozornost je nutné věnovat i motivaci odsouzeného. Je nezbytně nutné zaměřit se na potřeby pachatele a výše řešený program zacházení vytvářet za součinnosti odsouzeného a na základně jeho individuality.

Uvědomit si, že sociální pracovník, ideálně zdravotně sociální pracovník, je v době izolace odsouzeného mnohdy jediným pojátkem s extramurálním světem. (Zpěvák, 2017) Sociální práce s odsouzenými osobami představuje nezastupitelný článek v procesu prizonizace během pobytu ve vězení. Výše zmíněný autor uvádí, že práce sociálního pracovníka se svými klienty, v tomto případě vězni, je nenahraditelná a disponuje specifickými rysy, jež jsou v závěru důsledkem působení vězeňského prostředí na osoby ve výkonu trestu. Odsouzený po nástupu do výkonu trestu, vzhledem ke ztrátě svobody, přichází o své zaměstnání, jeho rodina může projevit nezájem, s tím je spojena i ztráta sociálního zázemí, mohou se ho zřeknout přátelé; v neposlední řadě dochází ke ztrátě jeho zvyků a dovedností. Přesně tyto následky mohou fatálně působit na vnitřní stránku člověka takovým způsobem, že po propuštění na svobodu nebude bez odborné podpory schopen se sám postavit na vlastní nohy. (Zpěvák 2017)

Zejména u prvotrestaných osob se může projevit šok z náhlé izolace, který je způsobem okamžitou změnou jeho obvyklé životní situace, kdy je nucen zvykat si na nové prostředí a jeho pravidla, což potvrdily i výsledky našeho výzkumu. Jak uvádí Zpěvák (2017), vlivem pobytu ve vězení se člověk mění z hlediska jeho uvažování, přemýšlení i v jeho chování. Pravděpodobnost úspěšné resocializace propuštěného člověka je nepřímou závislá na době, kterou stráví ve výkonu trestu. S rostoucí délkou výkonu trestu klesá jeho šance na bezproblémový přechod zpět do společnosti. S tímto výčtem rizik je nutno považovat práci sociálního pracovníka za podstatnou, neboť právě tento specializovaný pracovník je tím, který se snaží tyto důsledky minimalizovat.

Jak uvádí Černá (2020), v rámci své profese poskytuje sociálně právní poradenství, je garantem sociální práce, to znamená, že je prostředníkem kontaktu mezi vězněm a orgány státní správy a neziskovými organizacemi jak v místě věznice, tak i v místě trvalého pobytu vězně. Při svých pracovních činnostech dodržuje zásady profesní etiky a v jejich smyslu se podílí na tvorbě koncepce vězeňské práce. Je mu přiřknuto několik nástrojů, které se snaží využívat právě k eliminaci vzniku nepříznivých okolností v průběhu pobytu ve věznici a při jejich aplikaci je vázán směrnicí generálního ředitele Vězeňské služby. Vlivem důsledného plnění jeho úkolů dochází ke zmírnění nežádoucích účinků v průběhu prizonizace odsouzených. (Černá, 2020)

Musíme souhlasit se Zpěvákem (2017), který uvádí, že primární poslání plní samostatná sociální práce, která se soustředí na plynulý a bezproblémový přechod do normálního společenského života. Svým postavením zde důležitou roli hraje sociální pracovník, který zároveň zaujímá funkci poradce ředitele věznice v otázkách sociálně právních aspektů výkonu trestu a v průběhu jeho konečné části.

6.1 Doporučení

Na základě zjištěných výsledků z kvantitativního výzkumu je možné předložit doporučení, která mohou napomoci k zlepšení poskytované peritenciární péče klientům v trestu odnětí svobody.

- Nutná je individuální podpora a motivace odsouzených, včetně naplňování jejich specifických potřeb.

- Nastavení aktivit programu zacházení by nemělo být formální. Nemělo by řešit pouze vyplnění volného času odsouzených, ale být smysluplné a přínosné pro klienta a napomoci mu v návratu a jeho reintegraci do majoritní společnosti.
- Vhodné se jeví i využití v poskytování penitenciární péče klientům v trestu odnětí svobody zdravotně sociálním pracovníkem, jako členem multioborového týmu ve věznici na základě jeho získaných kompetencí z oboru zdravotní i sociální péče.
- Sociální pracovník, ideálně zdravotně sociální pracovník, musí disponovat kompetencemi v poskytování sociálně právního poradenství a stává se garantem sociální práce a prostředníkem kontaktu mezi vězněm a orgány státní správy a neziskovými organizacemi jak v místě věznice, tak i v místě trvalého pobytu vězně.
- Uvědomit si, že sociální práce poskytovaná sociálním pracovníkem, ideálně zdravotně sociálním pracovníkem je primárním posláním této péče a musí být důsledně soustředěna na plynulý a bezproblémový přechod jedince ve výkonu trestu do normálního společenského života.

ZÁVĚR

Předložená bakalářská práce byla zaměřena na subjektivní vnímání poskytované penitenciární péče u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Řešena byla i možnost odborné činnosti zdravotně sociálního pracovníka v multidisciplinárním týmu v realizaci programu zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. V současné době je klientům ve výkonu trestu odnětí svobody poskytována penitenciární a poté postpenitenciární péče sociálním pracovníkem, jejímž cílem je poskytování sociální péče ve výkonu trestu odnětí svobody a po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, a to zejména jejich náprava a resocializace. V rámci uloženého trestu a jeho vykonání jsou preventivní opatření směřována zejména na reintegraci jedince do majoritní společnosti. Sociální adaptace odsouzeného znamená pro společnost určité povinnosti, na druhé straně však jedině ona je zárukou toho, že se odsouzený nedopustí znovu trestného činu a nebude společnosti trvale na obtíž. (Suchý, 1983)

Výkon trestu odsouzeného probíhá tak, že se s nimi pomocí programů zacházení pracuje tak, aby se lépe po propuštění začlenili zpět do většinové společnosti. Všechny programy zacházení jsou vybírány tak, aby splnily svůj společenský záměr a snížily rizika recidivy. Důležitou roli po propuštění odsouzeného hraje poté činnost sociálních kurátorů a různých neziskových organizací, které svou péčí usnadňují začlenění odsouzeného do společnosti a snižují tak riziko opětovného páchaní trestné činnosti.

Teoretická část bakalářské práce měla za cíl seznámit čtenáře se základními pojmy z vězenství, penitenciární a postpenitenciární péče, programem zacházení, rolí sociálního pracovníka, včetně právní úpravy a členy multidisciplinárního týmu. Na základě řešených otázek ve vztahu k poskytování sociální péče klientům v řešeném zařízení jsme se také zamýšleli nad využitím nově vzniklé pomáhající profese zdravotně sociálního pracovníka, který na základě studií získaných kompetencí (odborník v zdravotně sociální oblasti) by byl vhodnějším členem multidisciplinárního týmu poskytujícího sociální péči a služby. Vzhledem k tomu, že dochází k propojení oblasti zdravotní a sociální, tedy propojení dvou resortů, je klientům poskytována pomoc a podpora komplexně a může následně, podle potřeby, být nápomocna s jejich zdravotním stavem a sociální situací.

Cílem praktické části práce bylo prostřednictvím kvantitativního výzkumu za pomoci techniky dotazníku zjistit subjektivní vnímání poskytované penitenciární péče u klientů v odnětí trestu svobody, její úroveň, dostatečnost a kvalitu ze strany zaměstnanců věznic.

Je zřejmé, že vliv aktivit programu zacházení vede k jednoduššímu začlenění osob do společnosti po propuštění. Jak vyplynulo ze zjištěných výsledků výzkumu, odsouzené ženy z Věznice a ÚVZD Opava subjektivně vnímají program zacházení odsouzených jako přínosný, jeho úroveň je přijatelná a spokojenost s kvalitou poskytované péče akceptovatelná. Neopominutelným a důležitým prvkem je motivace odsouzeného, naplnění jeho potřeb, správně zvoleného programu zacházení a vytváření jeho součinnosti na základně individuality.

Cíle bakalářské práce byly naplněny a výsledky kvantitativního výzkumu mohou posloužit k zamyšlení nad možností zlepšení poskytování penitenciární péče klientům v odnětí trestu svobody zdravotně sociálními pracovníky, jako členy multioborového týmu. Na základě těchto zjištění předložená bakalářská práce splnila svůj záměr.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAJCURA, L. a kol. 2020. *Sociální práce ve vězenství*. Stráž pod Ralskem: Akademie Vězeňské služby České republiky. ISBN 978-80-907836-2-1.

BALÁŽ, R. 2012. Sociální pracovník ve vězenství nesmí ztratit víru v člověka. *Sociální práce/Sociálna práca*, roč. 12, č. 2, s. 18-19. ISSN 1213-6204.

BIEDERMANOVÁ, E. a M. PETRAS. 2011. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-115-8.

ČERNÁ, B. 2020. *Sociální práce v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody*. Bakalářská práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická.

ČERNÍKOVÁ, V. a kol. 2008. *Sociální ochrana – terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978 807380-138-0.

ČESKO. 1999. Zákon č. 169 ze dne 30. června 1999 o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: Sbíрка zákonů České republiky. 1999, částka 58.

Dostupné z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999169?text=v%C3%BDkon+trestu+odn%C4%9Bt%C3%AD+svobody>

ČEŠKA, P. 2015. *Sociální práce ve vězení*. Diplomová práce. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové.

FISCHER, S. a J. ŠKODA. 2009. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2781-3.

GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČR. *Co je SARPO*. [online] [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/sarpo/co-je-sarpo/>.

GOLDMANN, R. a M. CICHÁ, 2004. *Etika zdravotní a sociální práce*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0907-0.

HAGAN, M. 2013. *The Impact of the Rehabilitation Programmes of the Nsawam Prisons on its Inmates*. [online] University of Ghana. [cit. 6. 3. 2022]. Dostupné z: http://ugspace.ug.edu.gh/bitstream/handle/123456789/5384/Michael%20Hagan_Impact%2

0of%20the%20Rehabilitation%20Programmes%20of%20the%20Nsawam%20Prisons%20on%20its%20Inmates_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y

HANZELOVÁ, J. 2018. Sociální práce ve vězeňství [online]. [cit. 20. 1. 2022]. Dostupné z: <http://socialninovinky.cz/novinky-v-socialni-oblasti/557-socialni-prace-ve-vezenstvi>

HARPER, G. and CHITTY, M. 2009. *Dopad nápravných opatření na recidivu pachatele. Analýza toho, co „funguje*. [online] Institut pro kriminologii a sociální prevenci. [cit. 17. 3. 2022]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/355.pdf>

HENDL, J. 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4 vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.

HENDL, J. a J. REMR. 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1192-1.

HNÍDLOVÁ, I. 2012. *Sociální práce ve vězeňství*. In: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky [online]. Novem. 8, 2012 [citace 17. 3. 2022]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploadsimport/Konference/Konference_2012/Hnidkova_Socialni-prace.pdf

HOROVÁ, P. 2021. Žitá zkušenost jako východisko pro profesionalizaci sociální práce ve vězení. *Sociální práce/Sociálna práca*, roč. 21, č. 5, s. 72-88. ISSN 1213-6204.

INTERNATIONAL FEDERATION OF SOCIAL WORKERS. 2014. *Global Definition of Social Work Profession*. [online]. [cit. 30. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

JÍLEK, M. 2004. Trest by neměl být aktem pomsty: Rozhovor s generální ředitelkou Vězeňské služby ČR Mgr. Kamilou Meclovou. S. 8, 10–11. *České vězeňství* [online]. Vězeňská služba ČR. [cit. 18. 3. 2022]. Roč. 11, čís. 1, s. 10–11. Dostupné v archivu pořízeném dne 2016-09-24.

JIŘIČKA, V. a kol. 2014. *Hodnocení kriminogenních rizik a potřeb odsouzených nástrojem SARPO*. [online]. Soudce. 2013. [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: https://www.vscr.cz/wpcontent/uploads/2017/03/SARPO_Soudce_2013_10.pdf

KRAUS, B. a J. HRONCOVÁ. 2010. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-080-1.

KUBÍČKOVÁ, E. 2016. *Možnosti resocializace osob ve výkonu trestu odnětí svobody*. Bakalářská práce. Zlín: Univerzita Tomáše Bati.

KUJEVSKÁ, L. a M. DUNDROVÁ. 2012. *Penitenciární sociální práce před propuštěním odsouzeného na svobodu*. [online]. [cit. 18. 1. 2022]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=401>

KUZNÍKOVÁ, I. 2011. *Sociální práce ve zdravotnictví*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3676-1.

LEŠKOVÁ, L. 2013. *Sociální pracovník v penitenciární a postpenitenciární starostlivosti*. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-263-0554-5.

MAŘÁDEK, V. 2000. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. Opava: Ing. Vavrla Pavel.

MAŘÁDEK, V. 2003. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7042-256-4.

MATOUŠEK, O. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, O. 2020. Sociální pracovník/pracovnice ve vězeňství. In: *Sociální práce ve vězeňství. Sborník příspěvků z konference VII. Penologické dny 2019*. Stráž pod Ralskem: Akademie VS. ISBN 978-80-907836-2-1.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR 2008. *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách* [online]. [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. 2022. *Mimořádná okamžitá pomoc*. [online]. [cit. 22. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/mimoradna-okamzita-pomoc>

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. 2022. *Koncepce vězeňství do roku 2025* [online]. [cit. 22. 1. 2022]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>

Ministerstvo zdravotnictví České republiky 2004. *Zákon č. 96/2004 Sb., o nelékařských zdravotnických povoláních* [online]. [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z: <https://search.seznam.cz/?q=Z%C3%A1kon+%C4%8D.+96%2F2004&oq=Z%C3%A1kon+%C4%8D.+96%2F2004&aq=-1&sourceid=szn-HP&su=k>

- Ministerstvo zdravotnictví České republiky 2011. *Vyhláška čis. 55/2011 Sb., o činnosti zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků* [online]. [cit. 15. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-55>
- NAKONEČNÝ, M. 2009. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1680-5.
- PEARSON, F. et al. 2002. *The effects of behavioural/cognitivebehavioural programs on recidivism*. [online]. *Crime & Delinquency*. [cit. 9. 3. 2022]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/249718603_The_Effects_of_Behavioral-Cognitive-Behavioral_Programs_on_Recidivism
- POLONSKÝ, D. 2000. *Úvod do sociologického výzkumu*. Topolčany: Prima print. ISBN 80-968110-2-9.
- POPELKA, J. 2011. *Penologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2932-8.
- RASZKOVÁ, T. a S. HOFERKOVÁ. 2013. *Kapitoly z penologie I*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-264-5.
- SOCHŮREK, J. 2007. *Kapitoly z penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-205-0.
- SUCHÝ, O. 1983. *Příčiny a prevence recidivy*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický.
- TOMÁŠEK, J. 2010. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2982-4.
- TOMEŠ, I. a kol. 2015. *Sociální právo České republiky*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7478-941-0.
- TRAKAL, M. 2020. *Program zacházení jako prostředek sociální rehabilitace ve výkonu trestu odnětí svobod*. Bakalářská práce. Liberec: Technická univerzita v Liberci.
- VÁGNEROVÁ, M. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.
- VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. 2022. Věznice Valdice [online]. [cit. 22. 1. 2022]. Dostupný z: <https://www.vscr.cz/veznice-valdice/o-nas/>
- ZPĚVÁK, A. 2017. *Sociální práce s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody*. In: *Quo vadis, sociální práce v ČR*. Praha: Institut pro veřejnou správu. ISBN 978-80-86976-46-4.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Věk	36
Graf 2 Nejvyšší dosažené vzdělání	36
Graf 3 Rodina.....	37
Graf 4 Rodinný stav	37
Graf 5 Kontakt s rodinou	38
Graf 6 Počet odsouzení	38
Graf 7 Vnitřní diferenciacce	39
Graf 8 Informovanost o Programu zacházení	39
Graf 9 Pracovní zařazení.....	40
Graf 10 Plnění Programu zacházení	40
Graf 11 Využívané aktivity programu zacházení	41
Graf 12 Dostačující nabídka aktivit	42
Graf 13 Úroveň nabízených aktivit.....	42
Graf 14 Program zacházení jako prostředek k jednoduššímu návratu do společnosti.....	43
Graf 15 Pomáhá konkrétně Vám „Program zacházení“ k jednoduššímu návratu	44
Graf 16 Kvalita práce ze strany zaměstnanců věznice	45
Graf 17 Spokojenost s poskytováním péče od pedagoga	46
Graf 18 Spokojenost s poskytováním péče od vychovatele	46
Graf 19 Spokojenost s poskytováním péče psychologa.....	47
Graf 20 Spokojenost s poskytováním péče kaplana	47
Graf 21 Pomoc zaměstnance věznice odsouzené s problémem.....	48
Graf 22 Nejdůležitější zaměstnanec pro budoucí začlenění do společnosti	49
Graf 23 Vlastní rozvoj a seberealizace	50

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I: Dotazník

PŘÍLOHA I: DOTAZNÍK

Dotazník

Vážení respondenti,

jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, obor Zdravotně sociální pracovník. Ráda bych Vás tímto požádala o vyplnění dotazníku, který je součástí mé bakalářské práce na téma „Zdravotně sociální pracovník v multidisciplinárním týmu v realizaci programu zacházení“.

Dotazník je anonymní a jeho výsledky budou použity pouze ke zpracování praktické části bakalářské práce. Prosím, abyste si příslušnou otázku vždy pozorně přečetla a označila vybranou odpověď, případně odpověď doplnila vlastním vyjádřením.

Děkuji Vám za spolupráci.

1. Váš věk:

- a) 19 – 30 let
- b) 31 – 45 let
- c) 46 – 60 let
- d) 61 a více let

2. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) nedokončené základní
- b) základní
- c) vyučen
- d) střední s maturitou
- e) vysokoškolské

3. Z jaké rodiny pocházíte?

- a) úplná
- b) neúplná
- c) úplná s nevlastní matkou/otcem
- d) žila jsem v etopedickém zařízení

4. Jaký je Váš rodinný stav?

- a) svobodná
- b) vdaná/žiji v partnerském svazku
- c) rozvedená
- d) vdova

5. Udržujete během VTOS kontakt s rodinou?

- a) ano, pravidelně mě navštěvují
- b) ano, ale jen formou občasných návštěv
- c) ano, ale pouze korespondenční/telefonní
- d) neudržuji, proč ne?
- e) nikoho nemám

6. Po kolikáté jste ve VTOS?

- a) poprvé
- b) podruhé
- c) třikrát a více

7. V jaké skupině vnitřní prostupné diferenciacce se nacházíte?

- a) v první
- b) ve druhé
- c) ve třetí

8. Byla jste v průběhu VTOS informována co je, a k čemu slouží „Program zacházení“?

- a) ano
- b) ne
- c) nepamatuji se

9. Jste ve VTOS pracovně zařazená?

- a) ano
- b) ne

10. V jaké míře „Program zacházení“ plníte?

- a) minimální (pouze pracovní aktivity)
- b) individualizovaný (zapojuji se do vícera aktivit)

11. Jaké aktivity programu zacházení využíváte nejraději? (případně vypište konkrétní činnost)

- a) pracovních aktivity
- b) zájmové aktivity
- c) speciálně výchovné aktivity
- d) utváření pozitivních vnějších vztahů
- e) vzdělávacích aktivity
- f) jiné

12. Myslíte si, že je nabídka aktivit ve VS ČR je dostačující?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

13. Jak byste ohodnotila úroveň nabízených aktivit ve VTOS? (hodnoťte na stupnici 1 – 5, kdy 1 je nejlepší a 5 nejhorší)

1.....2.....3.....4.....5

14. Vnímáte aktivity spojené s programem zacházení jako prostředek k jednoduššímu návratu do společnosti po propuštění z VTOS?

- a) ano, a proč?
- b) ne, a proč?
- c) nevím

15. Pomáhá konkrétně Vám „Program zacházení“ k jednoduššímu návratu do společnosti po propuštění z VTOS?

- a) ano, a jak?
- b) ne, proč?

16. Jak na Vás působí kvalita práce a pomoc ze strany sociálních pracovníků a dalších zaměstnanců věznice? (hodnoťte na stupnici 1 – 5, kdy 1 je nejlepší a 5 nejhorší)

1.....2.....3.....4.....5

17. Jak hodnotíte spokojenost s poskytováním zdravotně sociální péče od zdravotně sociálního pracovníka? (hodnoťte na stupnici 1 – 5, kdy 1 je nejlepší a 5 nejhorší)

1.....2.....3.....4.....5

18. Jak hodnotíte spokojenost s poskytováním péče ostatních zaměstnanců věznice (multidisciplinárního týmu)?

Pedagog 1.....2.....3.....4.....5

Vychovatel 1.....2.....3.....4.....5

Psycholog 1.....2.....3.....4.....5

Kaplan 1.....2.....3.....4.....5

19. Pomohl Vám někdy nějaký zaměstnanec věznice s Vaším problémem (jakýmkoliv)?

a) ano, a jak?

b) ne

c) nevím

20. Který z účastníků (zaměstnanců) multidisciplinárního týmu je pro Vás v souvislosti s budoucím začleněním do společnosti nejdůležitější a proč?

.....

.....

21. Jak byste ohodnotila možnosti vlastního rozvoje a seberealizace ve věznici? (hodnoťte na stupnici 1 – 5, kdy 1 je nejlepší a 5 nejhorší)

1.....2.....3.....4.....5